

Architectura et Amicitia

Chili
oktober - november 2017

Inhoud

Deelnemers & organisatie	2	Chillian Copelec Building Harrie van Helmond	46
Voorwoord	3	Chillan & Constitución, Anouk Vermeulen & George Pollman	48
Het stedelijk grid, Noud de Vreeze	4	Constitución, Paul de Vroom	52
Santiago, Ruud Wilmink	10	Van Rancagua naar Valparaiso, Henk Spreeuwenberg	54
Santiago, Jasper van Zwol	14	Punta Pite, Juliëtte en Jan Hein Daniëls	55
Santiago, Cepal Building, Hans van Olphen	18	Ochoalcubo, Juliëtte en Jan Hein Daniëls	55
Santiago, Menno Ongerling	20	Valparaíso en omgeving, Joost de Haan	56
Santiago, Jacques Prins	23	Valparaíso, Jeroen & Esmeralda Geurst	62
Santiago, Eugene Franken	24	De 1ste ronde van de presidentsverkiezingen, Ton van Namen	66
Santiago, Remodelación San Borja, Geert Jan Meijer	26	Colofon	69
Santiago, een dagje Elemental, Maarten Grasveld	28		
Santiago, Digna Hiel & Hans van Olphen	32		
Casa Poli, Digna Hiel & Hans van Olphen	34		
Casa Poli, Noud de Vreeze	36		
Casa Poli, Simone Gerards & Rein van Wylick	39		
Concepción, Ieke Frankenmolen	40		
Presencia de America Latina, Harrie van Helmond	42		
Chillan, Digna Hiel & Hans van Olphen	44		

Deelnemers en organistatie

Organisatie

Jet Christiaanse
Bart Duvekot
Harry van Helmond
Ton van Namen
Manuel Toledo Otaegui
Paul de Vroom
Jasper van Zwol

Deelnemers Chili-excursie oktober 2017

Pieter Boerstra
Bart Duvekot
Ieke Frankenmolen
Digna Hiel
Joke Lanphen
Mechtild Linssen
Hans van Olphen
Menno Ongerling
Jacques Prins
Jos Speller
Henk Spreeuwenberg
Manuel Toledo Otaegui
Paul de Vroom
Jasper van Zwol

Deelnemers Chili-excursie november 2017

Marlies Cordia
Jan Hein Daniels
Juliette Daniels
Daphne Geelen
Natascha Drabbe
Eugene Franken
Simone Gerards
Jeroen Geurst
Esmeralda Geurst
Maarten Grasveld
Marion Grasveld
Joost de Haan
Hans van Heeswijk
Harry van Helmond
Jannie Landa
Maria Marechal
Gert Jan Meijer
Ton van Namen
George Pollman
Joelma Rodrigues de Sousa
Manuel Toledo Otaegui
Fons Verheyen
Anouk Vermeulen
Noud de Vreeze
Ruud Wilmink
Rein van Wylick

Voorwoord

In de loop van 2016 ontstaat binnen het bestuur van AetA het idee om een studiereis naar Chili te organiseren. Het bestuur gaat op zoek en vindt een groepje leden dat de organisatie op zich wil nemen en de reis inhoudelijk wil voorbereiden. Het team wordt al snel versterkt met Manuel Toledo Otaegui, Chileen van geboorte, industrieel ontwerper qua opleiding, wonende te Rotterdam en werkend in Nederland, het Verenigd Koninkrijk en Chili. Manuel helpt met de inhoudelijke voorbereiding en treedt op als gids tijdens de reis. De belangstelling onder de leden is zo groot dat besloten wordt om twee, nagenoeg identieke, reizen te organiseren.

Chili is groot, zeker vanuit Nederlands / Europees perspectief. 4.200 kilometer van Noord naar Zuid, met een kustlijn van bijna 6.500 km. Snel - te snel ? – wordt gekozen voor het relatief dicht bevolkte “midden” van Chili, Santiago en omgeving. Het Noorden met de wereldberoemde Atacama woestijn, het Antarctische Zuiden en bijvoorbeeld het Isla Grande de Chiloé met al zijn houten gebouwen en bouwwerken vallen buiten het beeld van de excursie.

In het najaar van 2017 reizen twee groepen leden en introducés van AetA naar Chili. De eerste groep gaat begin oktober – het begin van de lente daar – en bestaat uit 14 personen inclusief de gids. De reis start met enkele dagen Santiago. Vervolgens per vliegtuig naar het zuiden voor het bezoek van Concepción en daarna weer noordwaarts via Chillán, Constitución, Rancagua naar Valparaíso. Na enkele dagen Valparaíso en omgeving eindigt de reis in Santiago.

De tweede groep gaat in november en is omvangrijker dan de oktobergroep – 26 personen inclusief twee gidsen, Manuel en Daphne. Na een verblijf van één dag in Santiago gaat deze groep per bus naar de kust, Valparaíso en omgeving. En vervolgens het “rondje” Concepción, Chillán, Constitución met als eindpunt Santiago.

Jaren geleden is het idee ontstaan om naast de excursiegids, die aan het begin van de reis wordt verstrekt aan de deelnemers, een reisverslag te maken dat voor een breed publiek, alle leden van AetA, toegankelijk is. De deelnemers hebben in woord en/of beeld bijgedragen aan dit reisverslag. Het is geen chronologisch verhaal – dat gaat immers niet met twee groepen, die in een andere volgorde langs de steden en gebouwen reizen – maar een brede en diverse weerslag van hetgeen wij gezien en beleefd hebben.

Ton van Namen

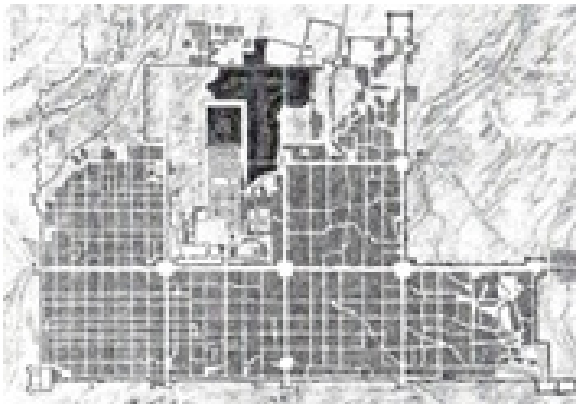
Het stedelijke 'grid', overal hetzelfde maar steeds anders

Noud de Vreeze

Geschiedenis van een stedenbouwkundig concept

De geschiedenis van het grid als stedenbouwkundig ontwerp principe moet nog geschreven worden en als het zo ver is wordt het ongetwijfeld een uitvoerig verhaal: weinig fenomenen in de geschiedenis van de menselijke cultuur zijn zo duurzaam gebleken, bruikbaar en aanpasbaar in verschillende omstandigheden. Het is als ordenend schema voor stadsontwerpen al minstens drieduizend jaar geleden in verschillende culturen, die onderling geen aantoonbare connecties hadden, ontstaan en in alle nu bekende steden is het verreweg het meest voorkomende principe: het regelmatige patroon van rechthoekige bouwkavels aan haaks op elkaar staande parallelle straten. Met deze eenvoudige definitie als grondslag is een eindeloze variatie in stedelijke structuren ontstaan, zowel in de oorspronkelijke opzet als in de eeuwenlange ontwikkeling van invullingen en aanpassingen.

De gezaghebbende historicus Kostof vindt de vraag naar de uitvinding van het grid een overbodige vraag, "....perhaps as asking who invented the right angle". Hij kan in zijn "The City Shaped, Urban Patterns and Meanings Through History" wel verwijzen naar de oudst bekende steden op basis van een grid: Hindu steden in de Indus vallei zoals Jaipur en Chinese steden van de Tang dynastie, beide van voor de 7de tot de 9de eeuw BC. Verondersteld wordt dat aan de richting van de straten soms kosmische overwegingen ten grondslag lagen en in de stedelijke compositie van functies binnen het grid werd een cruciale positie toegekend aan heilige plaatsen, bouwwerken die de dynastieke macht tot uitdrukking brengen en het openbaar bestuur.

Jaipur, India

Voor de introductie van het grid als ideaalmodel voor de stadsplattegrond in de westerse wereld moet ongetwijfeld verwezen worden naar de traditie van het grid tijdens de bloeitijd van Griekse stadstaten en de Romeinse nederzettingen in de door Rome gekoloniseerde gebieden rond de Middellandse Zee en in de Noordelijke provincies langs de Rijn en de Donau. In heel Europa, maar vooral in Spanje en Portugal werd het stratenpatroon volgens een gridmodel populair, zie bijvoorbeeld de grote stadsuitbreiding van Barcelona in Met de razendsnelle kolonisatie van Noord- en Zuid-Amerika vanaf de 16de eeuw werd het gridmodel uitgangspunt voor het ontwerp van nieuwe nederzettingen voor de Europese kolonisten. En later ook voor nieuwe steden van de steeds zelfstandiger opererende nazaten van de eerste generatie kolonisten in Noord- en Zuid- Amerika. Zo'n nieuwe stad kon zich razendsnel ontwikkelen, zoals bijvoorbeeld Washington,

waarvoor Thomas Jefferson een eenvoudig schemaatje tekende met de aanzet voor een verder te ontwikkelen grid-verkaveling en een paar samengevoegde grid-vakken voor het Capitol en het Woonhuis van de President.

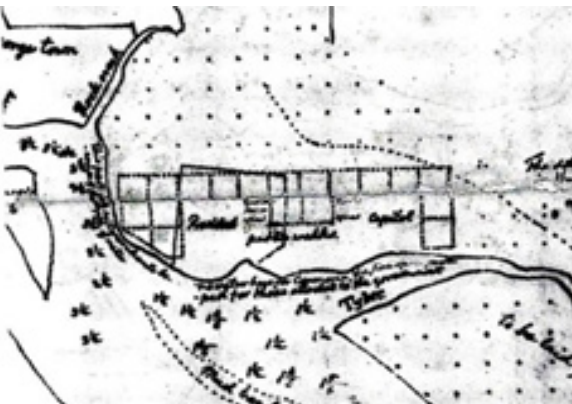
Romeins Grid, Timgad in Algeria

Het stedelijke 'grid', overal hetzelfde maar steeds anders

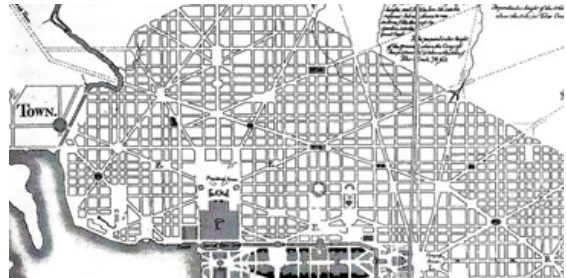
Noud de Vreeze

Het centrum van Barcelona en de uitbreiding van 1860 volgens een grid van Cerdà

Schets van Thomas Jefferson voor een nieuwe hoofdstad, die Washington zou heten, met een paar bouwblokken, het Capitol en een woning voor de President

Uitwerking van het plan van Jefferson volgens Pierre Charles l'Enfant in 1795

Het succes van het grid-model voor de ontwikkeling van steden

Het gridmodel ontleent z'n succes ongetwijfeld aan z'n eenvoud: een schema dat op de achterkant van een enveloppe kon worden getekend; dat door iedereen meteen kon worden begrepen; en dat met een paar eenvoudige regels over rooilijnen, bouwhoogte en misschien iets over toegestane functies kon worden vastgesteld en gecontroleerd. Vooral dat laatste was van belang toen de oude koloniale machthebbers in de West-Europese landen nog grip wilden hebben op de economie van de nieuwe nederzettingen. Investerings in wegen, beveiliging en infrastructuur moesten doelmatig zijn: opbrengsten moesten gewaarborgd kunnen worden in eenvoudige contracten met gronduitgifte als basis. De oudste tekeningen van zo'n nieuwe nederzetting zijn verbluffend eenvoudig: rechthoekige kavels met één vaste maat in alle richtingen, een afgebakende rand ten opzichte van steile hellingen en een rivierbedding of kustlijn en enkele kavels die gereserveerd zouden zijn als centraal plein en als bouwgrond voor bijzondere bestemmingen. Voor een bestuur op afstand is eenvoud doorslaggevend voor succes.

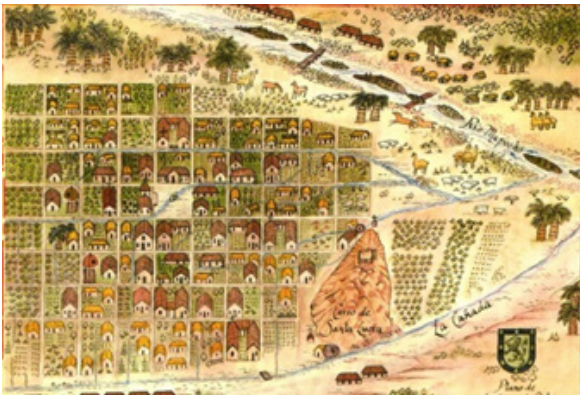
Vermoedelijk een 'prospectus', een wervingsfolder voor toekomstige kolonisten, met een overzicht van kavels en suggesties van bouw mogelijkheden, 1552

Zo'n eenvoudig schema voor het ontwerp van een nederzetting waarborgt een grote mate van flexibiliteit in wat als bebouwing toegestaan kan worden, zowel vanaf de allereerste initiatieven als in latere aanpassingen. Als de grid-maten goed gekozen zijn dan kunnen veranderingen over vele eeuwen een plaats krijgen: zonder het grid aan te passen kan de bebouwing zich ontwikkelen volgens nieuwe inzichten. Wat begon als een visionair voorstel voor de ontsluiting van een woest en leeg gebied zou met het grid veranderen: Santiago de Chile kreeg een eenvoudige structuur die de basis zou vormen voor een niet voorspelbaar moderniseringsproces.

Het stedelijke 'grid', overal hetzelfde maar steeds anders Noud de Vreeze

gronduitgiftekaart met namen van eigenaren, 1575

Lyrische bewerking van de idylle aan de Rio Mepocha, 1600

Het grid van Santiago de Chile: regelmaat en afwijking
Iedere generatie heeft opnieuw de structuur van Santiago de Chile getekend en vanaf de oudste tekeningen tot de huidige stadsplattegrond valt de regelmaat van het kavelpatroon op, en ook de rafelrand van het grid langs de Rio Mapocho, die vermoedelijk nog heel lang niet strak gekanaliseerd was. Nu is daar een langgerekt stadspark van Oost naar West langs de rivier, met een ondergrondse verkeerssnelweg, die het doorgaand verkeer dwars door de stad onzichtbaar maakt. De stad heeft altijd aan de zuidzijde van de rivier haar centrum gehad met enkele aangewezen vakken in het grid voor bijzondere functies: een publieksplein, de bestuursgebouwen en de kathedraal. Later konden ook musea en grootwinkelbedrijven een plaats in het grid krijgen, zonder dat aanpassingen in de ruimtelijke structuur nodig waren. Plattegronden laten ook een buurt aan de zuidzijde van het centrum zien die vanouds volgens een krappere patroon is verkaveld; daar is nu nog steeds een buurt met honderden kleine bedrijfjes aan krappe straten, waar hier en daar ook gewoond wordt.

Inmiddels is het grid uitgedijd aan de oostzijde tot ver in de richting van de Andes en aan de noordzijde tot ver achter de heuvels die vroeger de noordgrens van de stad vormde, maar dat is lang geleden.

Een wandeling langs een van de brede straten vanuit het centrum in zuidelijke richting laat zien dat de lage bebouwing langzaam maar zeker wordt vervangen door kolossale hoogbouw. In het overgangsgedebiet tussen het centrum en de randen van het oorspronkelijke grid lijken oude hoekpanden nog een waarde te vertegenwoordigen waarmee vervanging door hoogbouw wordt tegengehouden.

Dat leidt op dit moment tot een willekeurige afwisseling van nieuwe hoogbouw en oude laagbouw, maar desondanks houdt de ordening van het consequente stratenpatroon stand.

Menging van hoogbouw en laagbouw bebouwing in de periferie ten Zuiden van het centrum

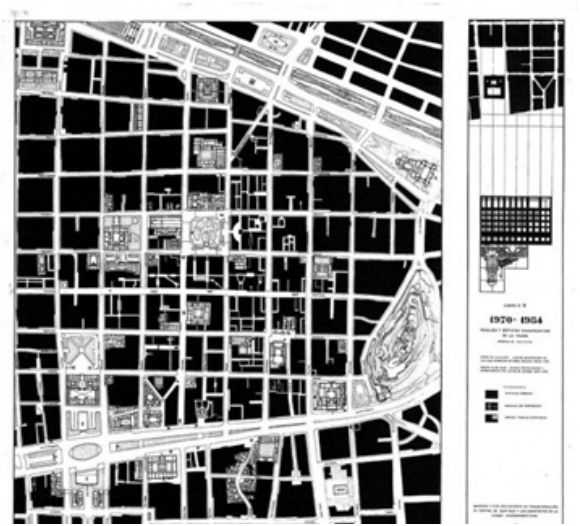

Het stedelijke 'grid', overal hetzelfde maar steeds anders Noud de Vreeze

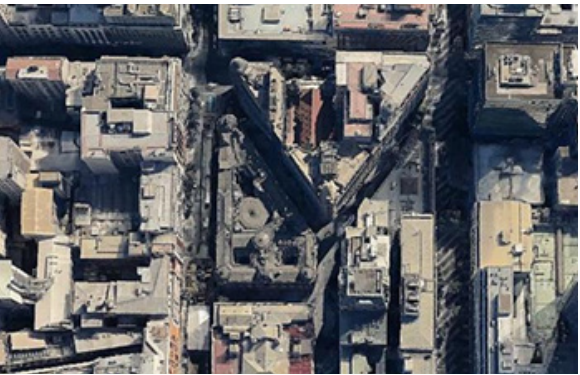

In het grid van Santiago de Chile zijn interessante afwijkingen te constateren, waar met architectonische incidenten, smalle stegen en openbare patio's de rigide scheiding tussen grid-kavels en orthogonale straten weliswaar wordt verstoord, maar juist daardoor wordt een laag aan het publieke domein toegevoegd en worden betekenisvolle accenten gegeven aan bijzondere functies in de stad. Zoals:

- de hoekverdraaiing van rooilijnen bij de Beurs ;
- de situering van het Presidentiële Paleis op een brede as;
- de aangepaste maatvoering voor een bedrijventerrein.

Kaart van 1984 met ingetekende openbare gebouwen en openbare routes in de grid-kavels (grid-blokmaat = 120 x 120 m2)

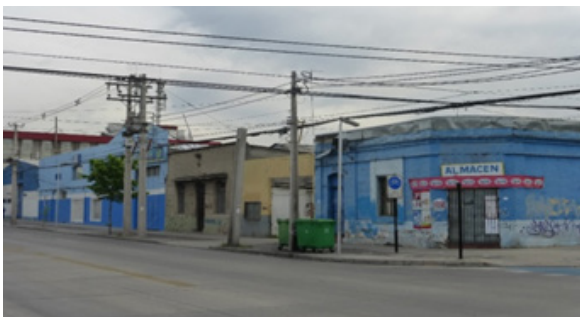
De hoekverdraaiing van rooilijnen bij de Beurs

Het stedelijke 'grid', overal hetzelfde maar steeds anders

Noud de Vreeze

De situering van het Presidentiële Paleis op een brede as.

Enkele verrassende voorbeelden van elders

Google Maps is een wonderbaarlijke bron van informatie over stedelijke weefsels en als je de smaak eenmaal te pakken hebt heb je een wereldreis binnen handbereik. Overal blijken steden te zijn uitgedijd tot onvoorstelbaar uitgestrekte erosies van de aardkost. Bij de vormgeving van deze stedelijke explosies is meestal gekozen voor de eenvoud van het grid als onderliggende structuur. Er wordt dus meestal niet gekozen voor gecompliceerde verkavelingen, die meestal zijn gebaseerd op onvermijdelijke geologische karakteristieken van het onderliggende landschap. Afwijkende structuren kunnen ook gebaseerd zijn op niet meer te achterhalen historische besluiten over grenzen van grondeigendommen of op de vaak opduikende behoefte aan een origineel, afwisselend, lieflijk en schilderachtig patroon van bouwblokken, straten en pleinen. Maar het bij uitstek rationele en functionalistische 'grid' is alom tegenwoordig: het is verreweg het meest toegepaste schema voor stedelijke structuren, soms heel oud, soms heel nieuw, maar altijd herkenbaar als rechthoekig patroon. Daarbij is de uitwerking van het patroon in maten, functies, architectonische vormen, stedelijke dynamiek en economische waarde overal anders.

Het stedelijke 'grid', overal hetzelfde maar steeds anders

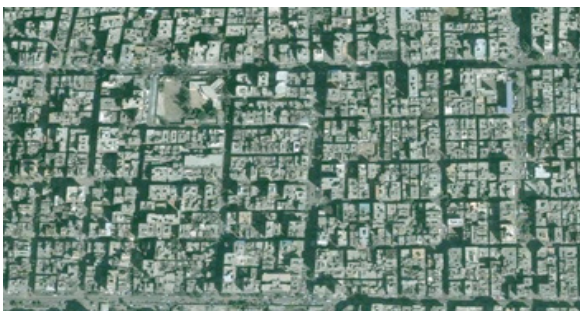
Noud de Vreeze

New York

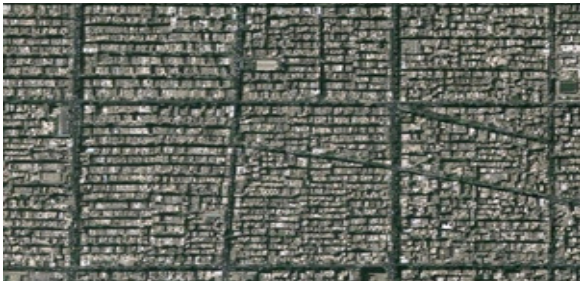
Bagdad, Irak

Cairo

Juarez, Mexico

Teheran, Iran

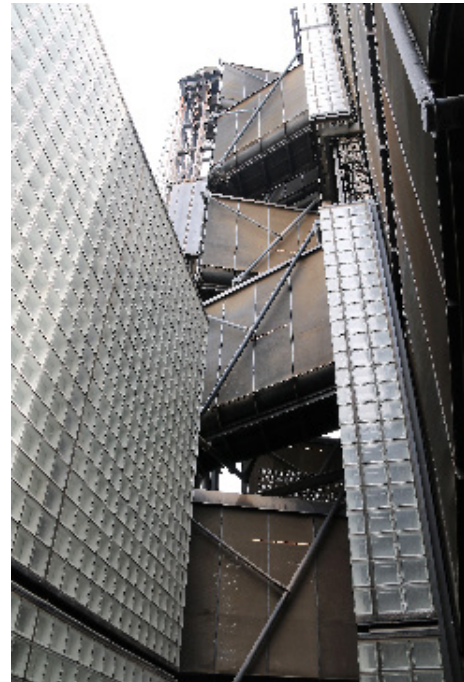
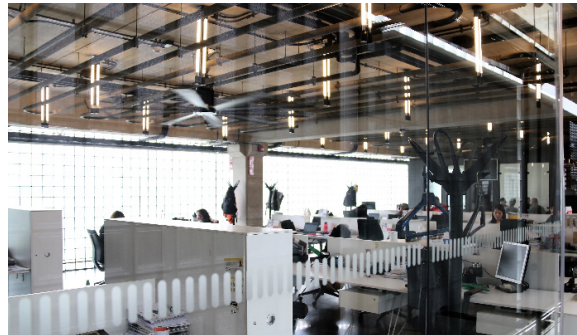
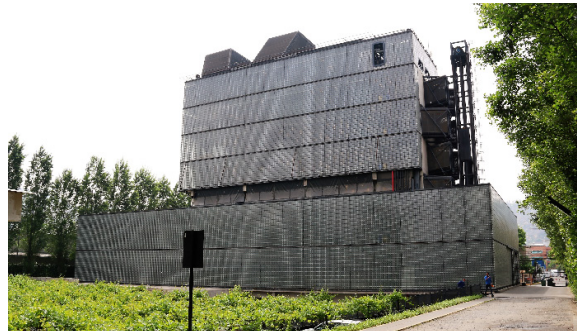
Jaipur, India

Santiago de Chile, woonwijk aan de rand van de stad

Santiago de Chile

Ruud Wilmink

Santiago de Chile

Ruud Wilmink

FACULTAD DE ECONOMÍA Y EMPRESA – UDP Architecten: Rafael Hevia, Rodrigo Duque en Gabriela Manzi, 2013
Op deze tweede dag in Chili, waarop twee groepsleden (waaronder ondergetekende) nog moeten bekomen van de diefstal van hun mobiele telefoon de dag ervoor, rijden we per bus naar een noordelijke buitenwijk van Santiago, waar in het zakendistrict Huechuraba de Economische- en Zakenfaculteit van de Universiteit Diego Portales (UDP) is gehuisvest.

Een project bestaande uit vier onderdelen, te weten: een park met wandel- en sportfaciliteiten; een onderbouw met publieke functies, zoals cafetaria, bibliotheek en auditorium, dat op verschillende niveaus de twee hoofdgebouwen met elkaar verbindt; een 65 meter lang en acht verdiepingen hoog, plankachtig onderwijsgebouw langs de straat en een kubusachtig volume met een groot atrium waarlangs publieke functies zijn gegroepeerd. De “plank” is eenvoudig van opzet. Open galerijen, voorzien van weelderig groen en per verdieping verschillend van kleur, geven toegang tot de onderwijsruimten. Bijzonder is dat het gebouw op drie plekken is doorboord, waardoor ter plekke verpozingsruimten konden worden gecreëerd die vanaf de galerijen toegankelijk zijn. Een oplossing die in Nederland niet gauw zal worden toegepast in verband met de tocht die in zo’n gat ontstaat. De “kubus” is door de architecten zorgvuldig gebeeldhouwd om het gewenste iconische effect te verkrijgen. Op verantwoorde plaatsen zijn happen uit het volume gehaald en over de resterende geveldelen zijn kleine vierkante ramen uitgestrooid die weinig rekening houden met de achterliggende functies. Door het grote, van de begane grond tot het dak doorlopende, atrium resteert maar een smalle bruikbare ruimte.

De binnengevel, opgebouwd uit overgedimensioneerde, betonnen driehoeken, vertoont geen enkele verwantschap met de buitenkant en kan nauwelijks onderhouden worden. In de daktuin, helaas onbereikbaar voor de tijdelijk mindervalide Marlies Cordia, wordt de eerste groepsfoto geschoten.

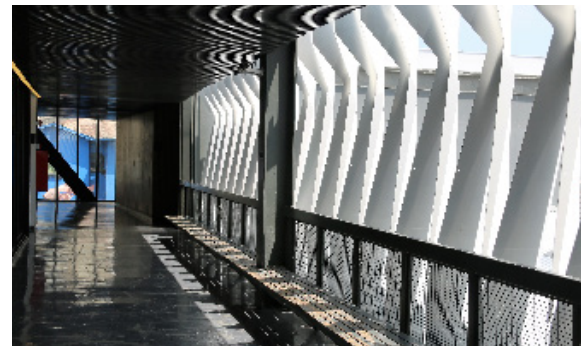
EDIFICIO GRUPO PRECISIÓN Architect: Guillermo Acuña Arquitectos Asociado, 2011
In hetzelfde zakendistrict Huechuraba heeft architect Acuña een streng en compromisloos bedrijfspand voor de Precisióngroep neergezet, dat geheel uit glazen bouwstenen in zwarte stalen frames is opgebouwd. Volgens de architectuurgids ademt het de sfeer van Frank Lloyd Wright’s Johnson Wax Administration Building in de VS, maar het roept eerder reminiscenties op met het werk van de Nederlandse architect Wiel Arets. Corresponderend met de gewenste uitstraling wilde het bedrijf, dat gespecialiseerd is in precisie-apparatuur die productieprocessen van verschillende industrieën moet verbeteren, een strak, technisch en uniform ogend gebouw met een innovatieve identiteit. Daar heeft de architect consequent in voorzien door middel van de stapeling van twee ongenaakbare dozen boven elkaar met een open spleet ertussen die de betonnen draagconstructie laat zien en waarin het cafetaria is ondergebracht. De gevels van glazen bouwstenen hebben geen ramen, waardoor de werkers in de kantoortuinen wel ruim voorzien worden van daglicht, maar een wenselijk uitzicht naar buiten ontberen. Een voor Nederlandse begrippen onacceptabele situatie. In het tussen de gebouwdelen gesitueerde cafetaria was door het ontbreken van een gevel nog wel zicht naar buiten, maar wellicht door binnendringend regenwater of vanwege de verbouwing zijn de openingen dichtgezet met zeilen.

ing zijn de openingen dichtgezet met zeilen. De entree van het gebouw is meer toegespitst op automobilisten dan op voetgangers. De lobby bevindt zich namelijk in een glazen box in de parkeerkelder, bereikbaar via een hellingbaan c.q. een luie trap. De zwarte trappenhuisen en liften zijn in zwarte stalen frames buiten de hoofdmassa geplaatst en hebben een hightech uitstraling. Twee mysterieus scheefstaande schoorstenen bekronen het dak. Poëtisch is wel dat er buiten onder wijnranken kan worden geparkeerd. Ter meerdere eer en glorie van het bedrijf wordt er in het dubbelhoge magazijn een groepsfoto gemaakt met het logo van Precisión pregnant in beeld.

LUNCH
Afgezet in de levendige Barrio República, waar veel studenten op straat rondhangen terwijl ze hun fastfood verorberen, luncht een deel van de groep op het weldadige terras van Café Republicano dat op de begane grond huist van een kleurrijk art deco-gebouwtje.

Santiago de Chile

Ruud Wilmink

Santiago de Chile

Ruud Wilmink

FACULTAD DE ARQUITECTURA, ARTE Y DISEÑO – UDP

Architect: Ricardo Abuauad, 2009

Op loopafstand bezoeken we de Architectuur-, Kunst- en Vormgevingsfaculteit van de Universiteit Diego Portales. Het betreft hier de uitbreiding van een bestaand gebouw op een stukje grond van beperkte afmetingen. Om de bestaande essentiële binnenplaats te kunnen behouden is een deel van de uitbreiding gerealiseerd door onder de binnenplaats ruim twee lagen de grond in te gaan en op de noordelijke rand een nieuwe vleugel te projecteren waarvan de eerste verdiepingvloer in hoogte correspondeert met die van het bestaande gebouw. Rondom de patio zijn aldus in vier lagen de onderwijsfaciliteiten gepositioneerd, waarbij – om niet geheel duidelijke redenen – alle vier de gevels totaal verschillend zijn vormgegeven. Die waarachter het stalen trappenhuis schuilgaat is gedeeltelijk open gehouden en er zit geen dak op. Onder de overstekken van de gebouwdelen op de binnenplaats en op de bovengelegen gangen werken de studenten op hun laptops, knutselen maquettes in elkaar of doen een middagdutje op de vloer van het overdekte dakterras. Een tien meter hoge hal met V-vormige kolommen, die onder de eerste verdiepingvloer door daglicht van boven ontvangt, leidt naar een groot ondergronds auditorium met nevenruimten. Op zich een ambitieus project, maar wat te veel vormwil op een te klein oppervlak.

FACULTAD DE ARQUITECTURA, ARTE Y DISEÑO, SEDE SALVADOR SANFUENTES – UDP

Architecten: Francisco Cepeda, Alvaro Ramírez en Miguel Casassus, 2015

Een straat verderop treffen we een wat beheerster vormgegeven dependance aan van de Architectuur-, Kunst- en Vormgevingsfaculteit van de UDP. Een fel gele entree zuigt de bezoeker als het ware naar binnen waar in grote, hoge, industriële ruimten, voorzien van bovenlichten, kan worden gewerkt, maar waar ook kunst kan worden tentoongesteld. Achterin bevinden zich werkplaatsachtige ruimten met hoge werkbanken. Ook hier komt het daglicht van boven. Een strak vormgegeven huisje in het huis schermt ruimte af waar geluidsisolatie is vereist. Op de eerste verdieping bevindt zich een gang met wonderschoon vormgegeven schoepen in de gevel waardoor het daglicht prachtig wordt gezeefd. Het auditorium is in twee lagen achter de glasgevel boven de entree geprojecteerd. Kortom een prima werk- en tentoonstellingsgebouw in een voormalige garage met een representatieve voorgevel en een goede ruimtelijke kwaliteit binnen.

BIBLIOTECA NICANOR PARRA – UDP

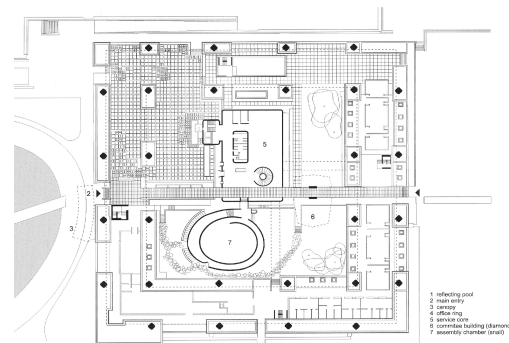
Architect: Mathias Klotz, 2012

Het laatste project van deze dag is, voor ons vertrek naar Valparaíso, de Nicanor Parra Bibliotheek van de Universiteit Diego Portales. Het betreft hier een fors gebouw van vijf lagen bovengronds en vijf eronder, ingeklemd tussen traditionele huisjes van twee verdiepingen met kap die niet verder reiken dan de tweede verdiepingvloer van de bibliotheek. Dat betekent niet alleen een forse schaalessprong maar ook een volstrekt afwijkend gevelbeeld. In het brede gebouwdeel aan de entreekant is een gebouwhoog atrium gemaakt met een glaskap. Halverwege versmalt het gebouw en loopt door tot de straat erachter.

De glasgevel is op vloerhoogte voorzien van zware, niet erg strak uitgelijnde, betonnen bloembakken met twee verschillende hoogtes. In de atriumgevels is dat motief aan drie kanten herhaald. Maar van een weelderige plantengroei erin is geen sprake. Je komt er moeilijk bij. In het atrium hangt een twee verdiepingen hoog, houten kruis met de tekst: “Voy & Vuelvo”, wat zoveel betekent als: “Ik ga en kom terug”. Maar ja, de vraag is wanneer. Je benadert het gebouw via een lange hellingbaan aan de voorkant en loopt dan als vanzelf het atrium in dat, net als de entreehal, gedeeltelijk een glazen vloer heeft. Ook dit gebouw heeft een overdekt dakterras met een mooi uitzicht over de stad. De studenten converseren er met elkaar of rusten, liggend op de vloer, uit. Het is een goed en efficiënt opgezet gebouw dat, behalve over bibliotheekruimten, klaslokalen en cafés, over een aantal kleine auditoria beschikt. Het hoofdauditorium bevindt zich ondergronds. Het effect van een groene gevel is helaas niet bereikt.

SANTIAGO – VALPARAÍSO

Om half vijf rijden we naar Valparaíso waar we anderhalf uur later arriveren. De veelkleurige stad is tegen de berghellingen opgebouwd en ligt mooi in een baai aan de Grote Oceaan. We installeren ons in het Ibis hotel aan de waterkant en proeven ’s avonds al iets van de sfeer als we omhoog klauteren naar Café Turri, waar we vanaf het terras een mooie zonsondergang beleven. Later dineren we binnen en worden met zijn zevenen op een gedenkwaardige manier bediend door de kittige Randy. Het eten is lekker en de Chileense wijn vloeit rijkelijk.

Bezoek aan Arch Daily

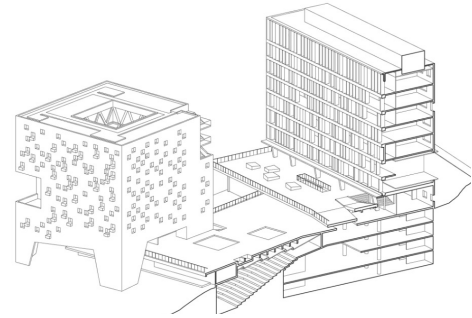
In een villawijk in Santiago bezoeken we de website makers van Arch Daily. Een internationaal gezelschap dat de hele wereld, inclusief China, voorziet van nieuws over architectuur: nieuwe gebouwen, tentoonstellingen, competities, interviews. Om enige winst te maken hebben ze zich verbonden aan een aantal producenten waaronder VELUX die hun producten tonen op de site. Op tafel ligt het boek van Reinier de Graaf, partner van OMA: Four Walls and a Roof. Ik vertel de gastvrouw Becky dat ik Reinier nog les heb geven op de TU Delft. Het is een ervaring om te zien dat de plaats waar deze onderneming is gevestigd in een buitenwijk van Santiago, totaal geen rol speelt in de wereldomvattende nieuwsvoorziening over architectuur die via internet verzameld en verspreid wordt. Tijdens de voorbereiding van de excursie hebben we ook veel gebruik gemaakt van deze site.

Cepal Building, Santiago, 1966, Emilio Duarte, Roberto de Grootte, Roberto Goycoolea, Oscar Santelices
Dit gebouw van de Verenigde Naties is de vestiging van ECLAC (Economic Commission for Latin America and the Caribbean) staat in de wijk Vitacura, ten Noordwesten van het centrum van Santiago. In 1966 is het in gebruik genomen. Er zijn slechts twee ontvangsten voor excursies per jaar mogelijk. Wij hadden als eerste groep van A et A het geluk naar binnen te mogen. Duartes ontwerp sluit aan bij de typologie van het traditionele courtyard-house met de schaal van het Spaanse koloniale stadsblok, te zien als het Latijns-Amerikaanse genetische type. Veranderingen met de invulling zijn later mogelijk. Het robuuste gebouw bestaat uit een vierkant van 96 x 96 m met langs de randen kantoren en in het midden de centrale courtyard en grote collectieve voorzieningen zoals het ronde conferentiegebouw en restaurants en bibliotheek. Het vierkant is opgetild en wordt gedragen door 28 enorme kolommen zodat transparantie ontstaat van de hoven naar buiten. Helaas is het programma later zo verdicht dat dit ten koste gaat van de doorzichten. Naast de hoofdentree is een betonnen wand met symbolisch daarin afdrukken van talloze handen. Daarboven een enorme dubbel gekromde betonnen luifel die je welkom heet. Vanaf de entree loopt een corridor recht door naar de andere zijde, met daarboven een glazen gang een niveau hoger. Deze corridor ontsluit links het serviceblok en rechts de ronde conferentie zaal van sculpturaal beton. Op de wanden van dit taps toelopend gebouwdeel is de geschiedenis van Chili afgebeeld. Verder is er nog een opgetilde zaal waar het park onderdoor loopt. Het is goed toeven in de rustige groene hoven. De Chileens-Franse architect Duarte (1917-2006) wilde zowel een 'house' maken als een monument.

Hij en zijn medewerkers waren zeker onder invloed van de sculpturale architectuur van Le Corbusier met beton als het voornaamste materiaal. Zie bijvoorbeeld het (veel grotere) plan voor de Assemblée in Chandigarh, 1961.

Santiago de Chile

Jasper van Zwol

Santiago de Chile

Jasper van Zwol

School of Economics and Business - UDP, Santiago, 2013, Rafael Hevia, Rodrigo Duque Motta, Gabriela Manzi
Ten Noorden van het centrum van Santiago, tegen de heuvels van San Christobal is de Campus van de nieuwe vestiging van de San Diego Universiteit gebouwd als resultaat van een competitie.
Omgeven door neutrale kantoorgebouwen moest dit complex de identiteit van de universiteit uitdrukken. Een sculpturale kubus met als achtergronddecor een slab met leslokalen, ondergronds verbonden als eerste fase. In het masterplan zijn vier slabs met vijf losse gebouwen ervoor gepland. Er is grote aandacht voor duurzaamheid, energie en waterbesparing. De gevel van de slab waar de zonlicht op valt heeft galerijen met groene balkons. De kubus heeft een daktuin met uitzicht over het sportpark. De kubus, met een atrium met trappen, bevat de specifieke ruimtes functies zoals aula's en grotere zalen, de slab heeft een modulaire flexibele regelmaat, die wordt doorbroken door drie grote gaten in de slab als buitenkamers naar het landschap.

Grupo Precision Building, Santiago 2011, Guillermo Acuña Architectos
Niet ver van de San Diego School staat het gebouw van de Grupo Precision dat meetinstrumenten maakt voor de industrie. Opvallend is het gebruik van glazen bouwstenen en het ontbreken van kleur. Alles is glas of zwart staal. Het gebouw bestaat uit een platte industriële doos, gedeeltelijk met werkruimten. In een hoek een hoger blok op 8 kolommen met kantoorruimten en twee liften en een trapenhuis aan de buitenzijde. Optisch wordt dit hogere blok los gehouden van de onderbouw. Daar ontstaat een open galerij, merkwaardig genoeg tijdens ons bezoek afgedicht met zwart doek. De glasbouwstenen in kaders van zwart staal zijn mooi gedetailleerd. Het roept herinneringen op aan Maison de Verre. Het gebouw wil representeert functionaliteit en zakelijkheid uitstralen, maar blijft dogmatisch in de uitwerking, zonder dat dit goede werkplekken voor het personeel oplevert. Door alle gevels van glasbouwsteen te maken is het onmogelijk gewoon naar buiten te kijken.

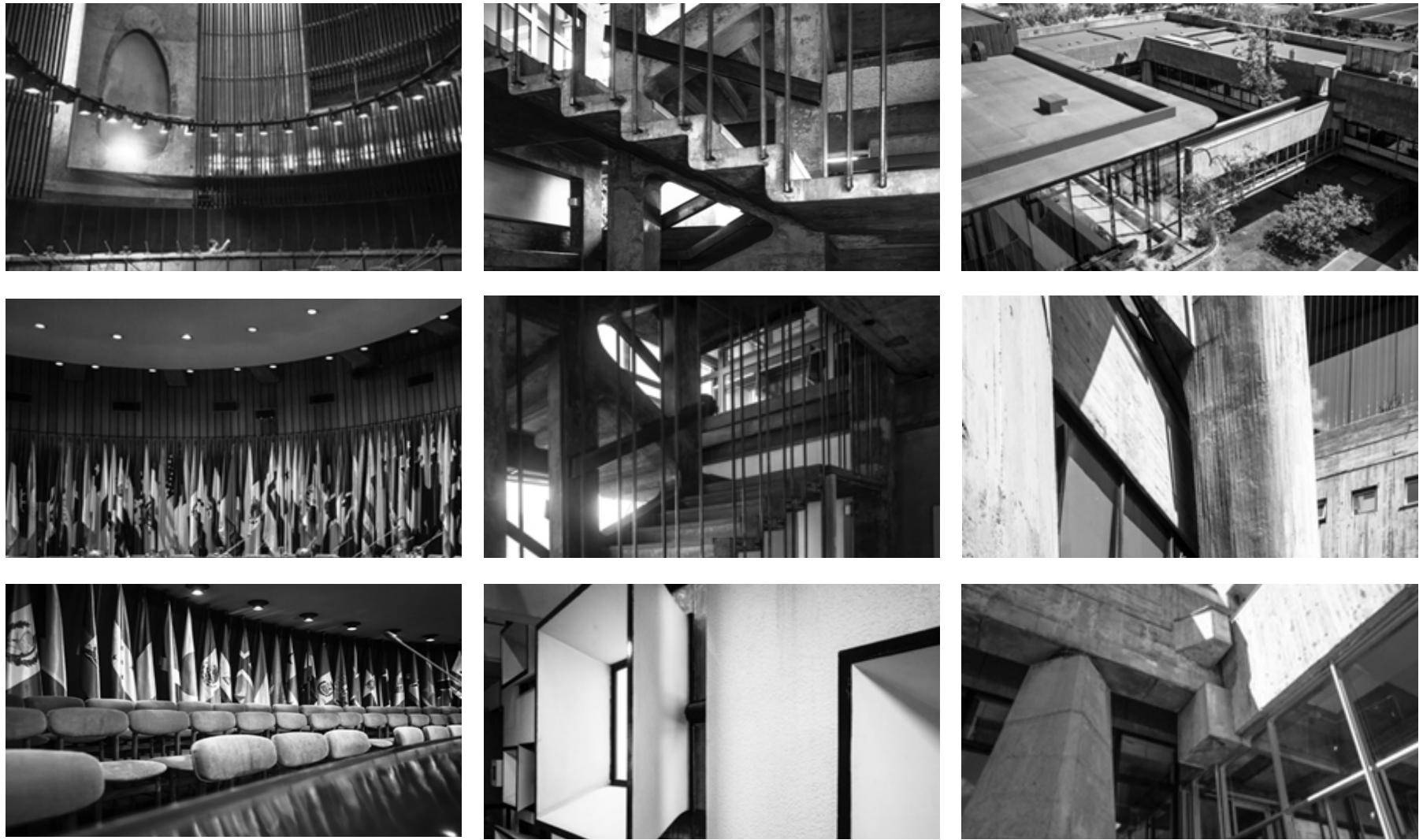
Carozzi Production and Research Food Centre, 2012, GH+A / Guillermo Hevia
Als we het fabrieksterrein van Carozzi op rijden wappert de Nederlandse vlag om ons welkom te heten. Het enorme Carozzicomplex ligt aan de snelweg nr 5 ten Zuiden van Santiago. Het terrein van meer dan 5 hectaren bestaat uit pastafabrieken, laboratoria, kantoren, een expeditie centrum en voor het personeel sportvoorzieningen en woningen. De grote brand van 2010 die de productiehallen in de as legde noodzaakte Carozzi om in ijltempo nieuwbouw te ontwikkelen. Twee jaar later kon het productieproces starten in de nieuwe hallen. Volgens de architect is de zigzagdakvorm van de nieuwe hallen geïnspireerd op het Andesgebergte dat in de omgeving is te zien. De nieuwbouw maakte het mogelijk duurzaam en innovatief te bouwen: dubbele gevels, passieve ventilatie, natuurlijk daglicht en slim watergebruik. In het midden is het Civic Center en een Plaza voor het personeel. De nieuwe gebouwen van glas en staal zijn wit, met uitzondering van het ontvangstgebouw met de rode geperforeerde platen voor de gevel. De rode kleur komt terug in de verpakking van de Carozziproducten en ook in het prachtige door de brand gespaarde gebouw van Duarte uit 1965. De rondleiding door de fabriek met de machines die eindeloze hoeveelheden pasta produceren is uitermate interessant. Komisch om de A et A leden zo te zien mutsjes en witte jassen.

Cepal Building Santiago de Chile Hans van Olphen

Cepal Building Santiago de Chile Hans van Olphen

Santiago de Chile

Menno Ongerling

*“and people seem to be
below earth buried
bit maize comes back under the dust
and silence was transpierced by its
red hands mercilessly
from death we are reborn”*
Pablo Neruda, Canto General XIII

Gisteren bezochten we het indrukwekkende Museu de la Memoria y los derechos humanos, Niet alleen alle ellende van volken onderdrukking van over de hele wereld was hier te zien ,maar vooral de geschiedenis van het land tijdens Allende en Pinochet (foto1). De val van Allende, in 1973, beschoten door zijn eigen legervliegtuigen, gewapend met bommen van de Amerikanen op het Chileense parlamentsgebouw, de speech van Allende tot zijn volk tijdens dit bombardement, dat hij dit zeker niet gaat overleven maar hij voorspelt dat het Chileense volk zal weder opstaan. De machtsovername , de avondklok die 14 jaar van kracht was en de onderdrukking van alles wat maar enigszins links georiënteerd was in dit land. En uiteindelijk de democratische weder opstand van de Chilenen, het wegstemmen van Pinochet in 1988 en zijn politieke vertrek in 1990.

Vandaag gaat deze recente geschiedenis zijn verhaal vertellen in de architectuur. Na een wandeling over de Plaza de Armas de Santiago waar we de oude stadsplattegronden in brons in het voetpad bekijken, (foto 2) komen we bij het Precolumbian Art Museum architect Smiljan Radic uit 2014 een monumentaal koloniaal gebouw geheel verbouwd en ondergronds uitgebreid met een spectaculaire kelderhal/ tentoonstellingsruimten, met natuurlijk licht vanuit het dak en fantastische precolumbiaanse kunst (foto 3,4).

Hier hangt aan de muur het gedicht van Neruda, (foto 5) *“Uit de diepte komt de hergeboorte van het land”* letterlijk in dit gebouw vanuit de kelder vind de vernieuwing en de nieuwe openheid plaats . Ook het volgende gebouw notabene onder het beschoten Parlement’s voorplein; hier ook in de grond ; het Centro cultural palacio La Moneda uit 2005 van Undurraga Deves Arquitectos (foto 6,7) is een feest voor de terugkeer van de democratie, prachtig daglicht van boven een mooie hal vol enthousiaste jonge mensen, die de daar tentoongestelde kunstwerken van Andy Warhol gaan bekijken.

Dit plan maakt deel uit van groter stedenbouwkundig plan om de openbare ruimtes rondom het administratieve centrum van het land, zodat ruimten ontstaan om diverse burger activiteiten een plaats te bieden. Aan de andere kant van dit parlamentsgebouw en stadspark met de beelden van presidenten van Chili. Hier zien we ook het standbeeld van Allende (foto 8).

Met de metro, waar we in de ondergrondse stations, de beroemde murals bekijken van Mario Toral (foto 9), gaan we naar een sociaal woningbouw project uit de tijd van Allende, wat gedurende de Pinochet jaren in het slop was geraakt en nu ook weer als mais door het stof is teruggekeerd , de 21 torens van San Borja voor ca 10.000 inwoners (foto 10).

Tussen de woningbouw flats vinden hier weer allerlei burger initiatieven plaats, zoals nieuw groen, nieuwe daktuinen, groente verbouwen op winkeldaken en dansende jongerengroepen aan het eind van de dag op straat.

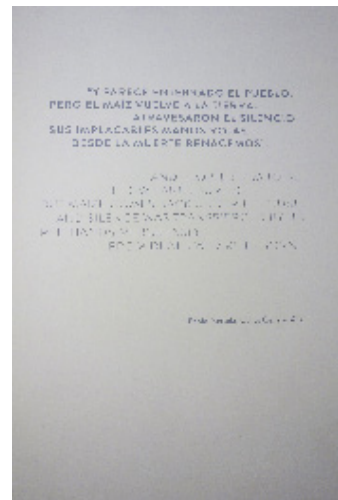
We besluiten deze zaterdag met een bezoek aan nog een architectuurschool, met oude en nieuwe gebouwen. Als bij zovele architectuur opleidingen stralen de gebouwen vrijheid en anarchie uit (foto 11,12). Op deze school ook een mooie tekst:

El mayor patrimonio de la chile es la lucho permanete de sus estudiantes (het belangrijkste erfgoed van Chili is het permanente gevecht van zijn studenten).

Santiago de Chile

Menno Ongerling

Santiago de Chile

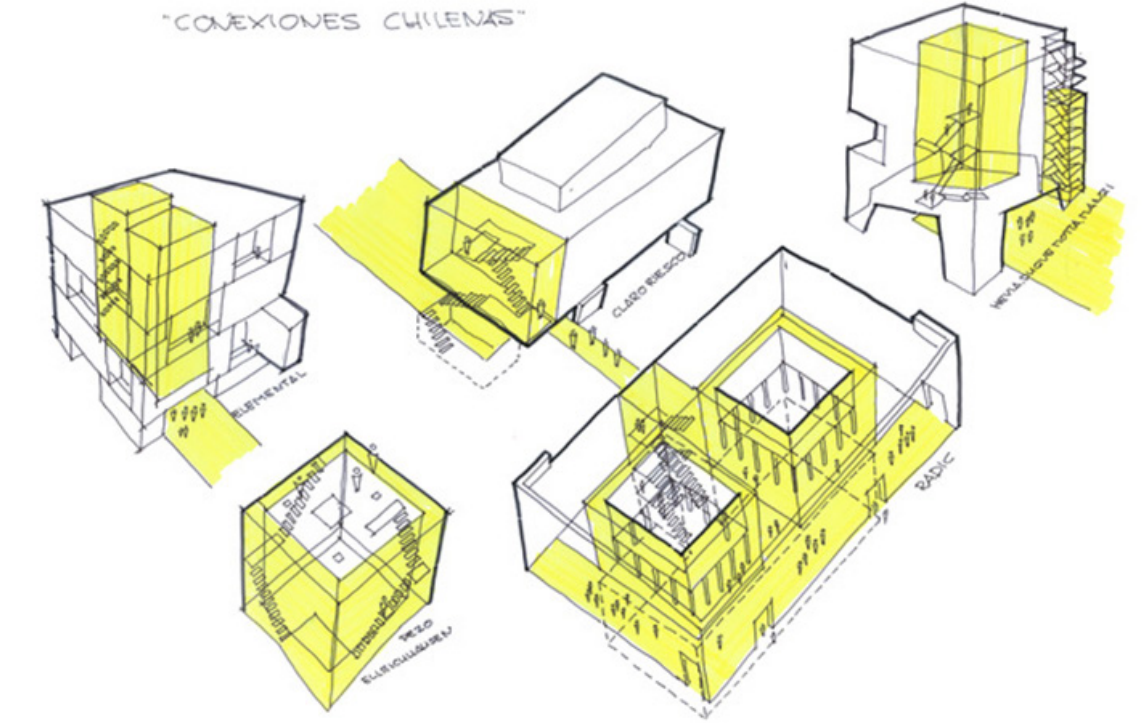
Menno Ongerling

Siantiago de Chile

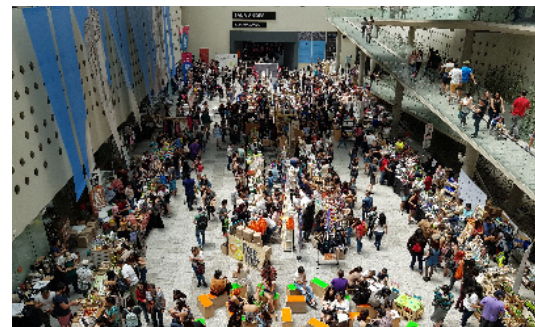
Jacques Prins

Hoi Bart,
Je had gevraagd een verslag van de 11e oktober te maken. Zo was ik ook begonnen, maar het trof me steeds meer dat de gebouwen die we bezocht hebben een overeenkomst in de connectie van gebouw met openbaarheid hebben. De trappenhuizen en circulatiezones zijn vaak onderdeel van en direct toegankelijk vanuit het publieke domein. Dit bracht me ertoe een schets te maken waarin ik van een aantal gebouwen de circulatiezone apart heb weergegeven. Ook door de relatie met het Museum voor Precolumbian Art te leggen kun je duidelijk zien dat deze wijze van omgaan met het publieke domein in de historie geworteld is. Mocht je ondanks dat toch vasthouden aan de opzet van het verslag, dan hoor ik het wel.

Santiago de Chile

Eugene Franken

Santiago de Chile

Eugene Franken

Alweer een stralende dag. We maken een ochtendwandeling door Santiago. Santiago Centro wel te verstaan. Het hotel uit, meteen reuring met abseilende glazenwassers bengelend voor spiegelende façades. Er volgt een aan-eenschakeling van passages. Ook op een regenachtige dag kun je comfortabel door de stad. Uitgestrekte loggia 's op eerste verdieping staan vol met rijen airco's. Ik droom daar publieke terrassen en open en passant enkele dichtgezette arcades. Lege kraampjes op een trage zaterdagmorgen. Sluitstenen. Een gewilde buurt. Politici leven hier.

Het Oberpaur Building

Naar verluide het eerste modernistische gebouw in Chili. Gebouwd in de jaren 1928-9 en ontworpen door Sergio Larraín & Jorge Arteaga als een warenhuis geïnspireerd op het contemporaine kaufhaus Schocken in Stuttgart van Erich Mendelsohn. Erin figureerde de allereerste Chileense roltrap die een grote aantrekkingskracht op kinderen uitoefende. Later vestigde er zich de vermaarde tearoom; 'Goyescas' met life-shows, een zeer populaire ontmoetingsplek. Het is een krachtig, inmiddels okerkleurig, gebouw met 'vrije' vloeren in het 'nieuwe' materiaal gewapend beton. Hoewel rationalistisch en eigenwijs versmelt het geruisloos met de stedelijke context. De doorlopende horizontale raamstroken en hoekoplossing met een gebogen gevel suggereren beweging en continuïteit. Kaufmann Oberpaur baut Kaufhaus. Een typische naam Oberpaur. Über. Power. De Duits-Chileense connectie drijft weer boven.

De Plaza de Armas

Dit is het centrale plein in Santiago de Chili. Het hart van het oorspronkelijke grid van Santiago dat is ontworpen door Pedro de Gamboa in 1541. Zoals te verwachten is het toeristisch en bruisend van het leven. We verzamelen voor uitleg rond twee grote bronzen tegels met respectievelijk de plattegrond van de de oude koloniale stad in 1541 en 1712.

Rondom het plein liggen belangrijke historische gebouwen. In de noordhoek van het westwand de 18e eeuwse –Catedral Metropolitana de Santiago–, eerdere versies overleefden de frequente aardbevingen en overstromingen van de Mapocho rivier niet.

Schuin tegenover de kathedraal op de hoek van de Noordwand staat het centrale postkantoor –Edificio del Correo Central– (1908) nu het -Museo Postal-. Hier stond het huis van de stichter van de stad; Pedro de Valdivia. Tot 1846 bleef het in gebruik als zetel van de gouverneur en later presidentieel paleis.

Daarnaast het -Palacio de la Real Audiencia de Santiago– het gebouw dat dienst deed als het centrale regeringsgebouw van de koloniale overheid. In 1811 aan het begin van de onafhankelijkheid werd hier het eerste Nationale Congres gehouden. In 1818 werd het door Bernardo O'Higgins, in gebruik genomen als 'Paleis van de Onafhankelijkheid'. Sinds 1982 is er het nationaal historisch museum -Museo Histórico Nacional- MHN gehuisvest.

Precolumbian Art Museum

1 blokje opschuiven en je bent bij het – Museo Chileno de Arte Precolombino- gerestaureerd in 2014. 'Work still in progress'. In de hal staan Chinese Rietveld stoelen. Zitten is een werkwoord. zijn sculpturen en flinke glazen vitrines maakt een sacrale indruk. Hé een skyframe! Villa Reina in Madrid en Westerven Utrecht worden gememoreerd.

Als een conducteur knipt de suppoost het toegangskaartje. 4000 Pesos. De precolumbiaanse artefacten moeten het helaas zonder verklarende context stellen. Hoe werden ze gebruikt Hoe zag het huis, het dorp eruit. Wat zat er in de amforen en bekers. Het textiel spreekt voor zich. De diepzwarte kelder met zijn sculpturen en flinke glazen vitrines maakt een sacrale indruk.

Paseo Bulnes

Dit is een stedenbouwkundige as van 6 blokken die het Palacio de la Moneda en het Almagro-park met elkaar verbindt. De gebouwen hebben een uniforme hoogte en uitstraling. Het stedenbouwkundig plan uit 1937 is een belangrijke interventie in het uniforme stedelijk raster en is sterk beïnvloed door de ideeën van Karl Brunner. De met bomen omzoomde brede voetgangerstraat wordt vlak voor het Palacio de la Moneda bruut doorsneden met een drukke verkeersader die naar verluide onder de grond gaat verdwijnen. Beter.

Centro Cultural Palacio la Moneda

Dit is een cultureel centrum onder het plein voor het presidentieel paleis. De architect is Cristián Undurraga, wiens woonhuis overigens is aangekocht door de Nederlandse staat om te dienen als residentie. Het Centro Cultral is opgeleverd in 2006 als onderdeel van het bicentennial project 200 jaar republiek Chili. We dalen af langs watgordijnen, aangenaam op een hete dag. In de enorme lobby is een markt. Een 'Sea of People'. De prijzen zijn bescheiden want het is bedoeld voor iedereen. Er zijn dan ook veel gezinnen met kinderen. De tentoonstellingen, winkels, cafés, workshops, kantoren en een bioscoop bieden de Chileense natie op deze plek met zijn bewogen geschiedenis laagdrempelig toegang tot culturele en audiovisuele rijkdom. Meer dan een goed idee.

Het is 12 uur. We gaan lunchen.

Santiago de Chile, Remodelación San Borja

Geert Jan Meijer (foto's Noud de Vreeze)

Het laatste onderwerp van onze studiereis was – zaterdagmiddag 18 november 2017 – een kort bezoek aan het sociale woningbouwproject “Remodelación San Borja”. Dit project omvat 21 torens rondom een openbaar park, in een gebied van circa 26 ha. met 10.000 bewoners,

De bouw van de eerste gebouwen is gestart in 1969. Het was een van de paradepaardjes van de Unidad Popular van de regering Allende. De torens zijn ontworpen door verschillende architecten, maar – zo te zien – binnen één model. Plattegronden heb ik niet kunnen vinden. Oorspronkelijk waren er circa 50 torens gedacht; uiteindelijk zijn dat er 21 geworden, waarvan één onderdak biedt aan de Centrale diensten van de Universiteit van Chili.

De eerste 12 torens werden in 1970 gebouwd. In record-tijd. Veel van de mensen die daaraan hebben meegewerkt werden de eerste bewoners. De militaire junta heeft na 11 september 1973 de plannen veranderd: in 1974 zijn nog 6 torens gebouwd, die voldeden aan criteria van het nieuwe regime. Daarna zijn er nog eens 3 gebouwd in 1976, hoewel andere bronnen het over de negentiger jaren hebben.

Opgezet als goedgesitueerd en ambitieus huisvestingsproject voor de middenklasse, met comfortabele woningen en goede voorzieningen, moest dit destijds een antwoord zijn op de urgente woningnood. Oorspronkelijk waren het huurwoningen en dat zijn ze mede nog steeds, maar ik meen uit internet-informatie te begrijpen dat ze intussen ook worden verkocht.

Wat betreft het comfort zijn op internet verhalen van bewoners te lezen over liften die slecht werken of zelfs nooit hebben gewerkt, over slecht of niet functionerende verwarming e.d. Wel wordt de geluidsisolatie tussen de woningen alsook de vloerverwarming geprezen, alsook de bestendigheid tegen aardbevingen (Chileense anti-aardbeving-systeem). In de literatuur wordt stevast het bijzondere verwarmings-systeem gemeld. Dit wordt met houtsnippers (Eucalyptus!) gestookt. Een andere bijzonderheid: de bewoners zouden aandeelhouders van het verwarmingssysteem zijn. Uit bronnen op internet blijkt echter dat alleen woning-eigenaren die positie hebben. En het systeem is maar 3 maanden per jaar (cv-seizoen) nodig, is duur en kwetsbaar en brengt op verschillende plekken helaas geen warm water. Uit de verhalen over het complex komt een beeld naar voren van achteruitgang en verwaarlozing (de overheid zou zich uit het project hebben teruggetrokken) en het geringe succes van de strijd daartegen.

Het gebied is vernoemd naar een ziekenhuis, dat in 1977 naar elders is verhuisd; op de vrijgekomen locatie is een hotel gebouwd, dat qua hoogte en volume enige overeenkomst vertoont met de woontorens.

De gebouwen zijn onderling verbonden door een stelsel van paden, pleintjes en pleinen. Dit op 2 niveaus: op het maaiveld en een op een hoger gelegen voetgangerscircuit met een uitgebreid stelsel van galerijen en loopbruggen. Op het maaiveld, in de schaduw van de betonnen luifels langs de randen van het voetgangersgebied, zijn groepjes jongeren, vooral meisjes (tieners, schatten we), doende dansjes te oefenen, waarbij elke groep

een ander muziekje heeft opgezet. Een gezellige kakafonie. De rest van het plein ligt er zonovergoten, stil en verlaten bij.

Een groot deel van de torens is gesitueerd rondom het San Borja Park: een recreatiepark met wandelpaden en kijkgroen, speeltuinen en sportveldjes. Als gebruikers zagen we daar vooral tienermeisjes, die met behulp van een draagbare muziekbron groepsdansjes aan het oefenen waren.

Tijdens de dictatuur (1973-1990) werd het openbare gebied nauwelijks gebruikt. Men was bang en zat binnen. Daarna zijn park en de pleinen weer in gebruik genomen. We hoorden dat dit vooral gebeurt door “buitenlanders” (Peruanen, Colombianen, Bolivianen), die meer gewend zijn buiten te leven. Verder was het opvallend dat in het openbare gebied op een mooie zaterdagmiddag, behalve de eerder genoemde tiener-meisjes, nauwelijks bezoekers waren. Geen gezinnen met kleine kinderen, geen oma’s en opa’s, geen invaliden (de toegankelijkheid voor mensen met een mobiliteitsprobleem is – volgens een van de internet-bronnen – problematisch), geen jongvolwassenen en geen jongens. Waar zouden die dan zijn? Voor wie zijn die pleinen en dat park dan bedoeld? Ons werd verteld dat – in verband met onveiligheid (drugsverslaafden, a-socialen) – het gehele 2de voetgangers-niveau afgesloten was. Ook waren er maatregelen genomen bij de entrees van de torens. Op internet zijn diverse verhalen te vinden over (gevoel van) onveiligheid.

Die onveiligheid van het park wordt pijnlijk geïllustreerd door de dood (in 2012) van een homoseksuele jongeman na mishandeling door 4 neonazi’s.

Santiago de Chile, Remodelación San Borja

Geert Jan Meijer (foto's Noud de Vreeze)

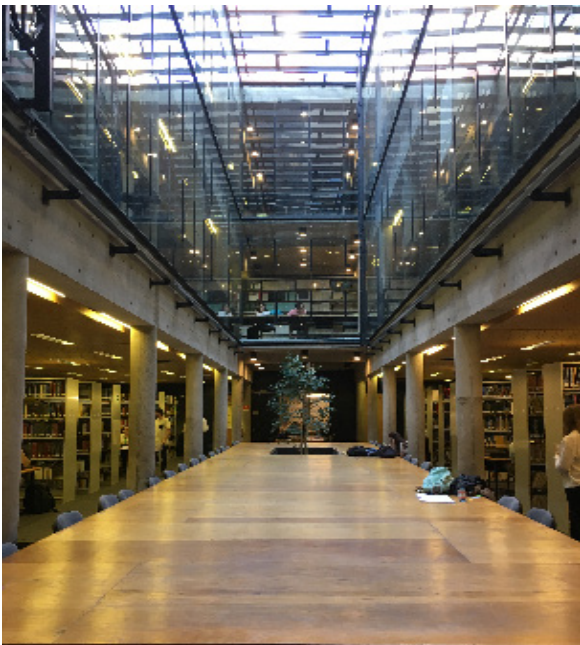
In 2014 werd het openbare gebied aangepakt in een participatie-project “Pasarelas Verdes” met hulp van de Architectuur-faculteit van de Universiteit van Chili. Ook zijn er initiatieven om het verhoogde voetgangerscircuit opnieuw in te richten. In 2014 is ook met een herinrichting van het park begonnen: met het “Human Museum”, dat bestaat uit 241 werken die de beeldhouwer Mario Irarrázabal aan de stad had geschonken. Het is te hopen dat die helpen bij het aanpakken van de problemen in de openbare ruimte.. Met de rigide scheiding van functies, het harde contrast tussen verticale woningen en horizontale openbare gebied met zijn routes en voorzieningen zonder tussengebieden of overgangen, is het San Borja-project een typische illustratie van de CIAM-gedachte. Met alle onaangename consequenties van dien. Wel jammer dat we geen gelegenheid hadden daarover te discussiëren.

NASCHRIFT
In een gebied van circa 26 ha. wonen 10.000 mensen in 20 torens. Sommetje A: stel gemiddelde woningbezetting 5 personen, dan 2000 woningen. Gebied circa 26 ha. (gemeten); stel daarvan 20 ha. voor woningbouw. Dan dichtheid van 100 woningen/ha. Sommetje B: stel elke toren heeft 20 verdiepingen (geteld) met 4 (grote) woningen per laag. dan 80 woningen per toren, dan totaal 1600 woningen (gemiddelde woningbezetting 6,25 personen(?)) Gebied circa 26 ha. (gemeten); stel daarvan 20 ha. voor woningbouw. Dan dichtheid van 80 woningen/ha. Vraag 1: hoe valt de vergelijking uit met low-rise-high-density-projecten? En vraag 2: hoe valt die vergelijking uit als verdisconteerd wordt dat er geen of weinig verkeer- en parkeervoorzieningen zijn in San Barja?

Santiago de Chile, een dagje Elemental

Maarten Grasveld

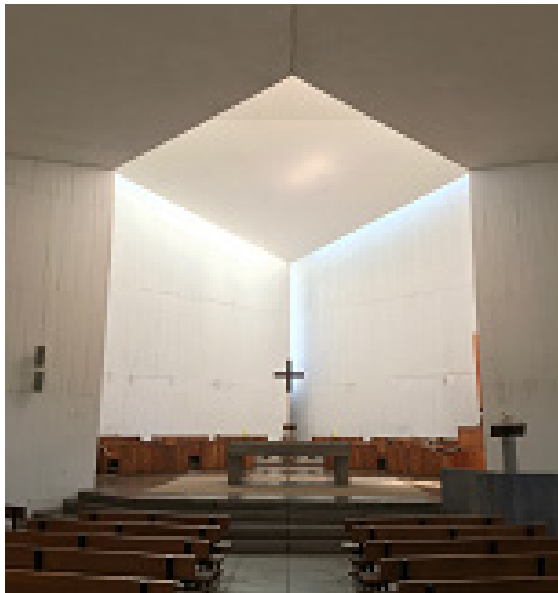
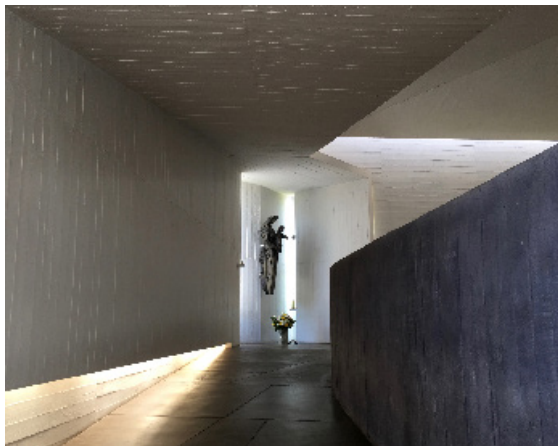
Santiago de Chile, een dagje Elemental

Maarten Grasveld

Faculteit Medicijnen – PUC (Pontificia Universidad de Chile)
architect: Elemental, o.a. Alejandro Arevena
In een voornaam stuk van de stad in het grid opgenomen, ligt de Pontificia Universidad de Chile, de Katholieke Universiteit van de stad. Het bestaat oorspronkelijk uit een rechthoekig gebouw van twee lange vleugels evenwijdig aan de hoofdstraat en drie kortere dwarsvleugels daar loodrecht op van drie bouwlagen met daartussen twee binnenhoven. Prof Fernando Pérez Oyarzún kreeg de vraag om een uitbreiding van het plan te ontwerpen. Hij heeft ervoor gekozen om de structuur van vleugels met hoven hetzelfde te laten en uit te breiden met nog twee extra langsvleugels op dezelfde afstand als de vorige, en ook in de breedterichting twee extra vleugels te maken. Dit kon allemaal binnen het stedenbouwkundig grid. Het voordeel was dat op deze manier de organisatie van het geheel hetzelfde bleef. De nieuwe vleugels mochten zeven lagen hoog worden, zodat er veel meer capaciteit gemaakt kon worden. Hij heeft verschillende architecten uitgenodigd om het plan verder uit te werken o.a. Alejandro Arevena. De professor was de supervisor, hij was aanwezig en leidde ons rond..

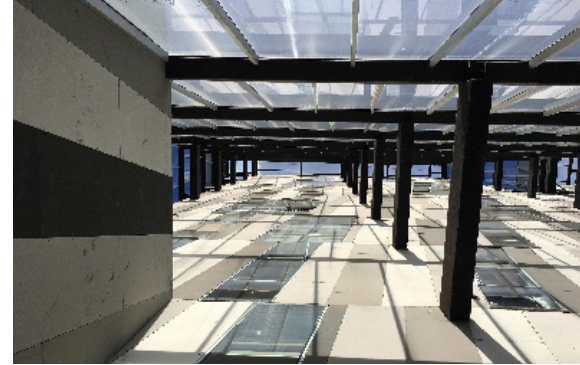
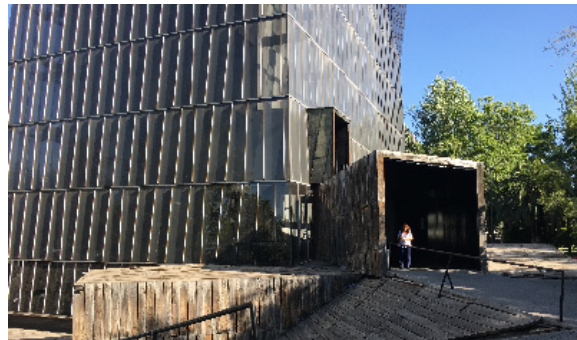
Architecture Faculty – PUC, de faculteit Bouwkunde (architect: Elemental, Alejandro Arevena)
Aan de noordkant van de rivier ligt een oud klooster met kloostergang en mooie oude binnentuin. Hier is een aantal jaren geleden de faculteit Bouwkunde van de Katholieke Universiteit gehuisvest. De campus moest uitbreiden en om het oude klooster geen geweld aan te doen is er voor gekozen om een groot langwerpig plein aan te leggen waarlangs aan de ene zijde het klooster ligt en andere zijde een aantal nieuwe gebouwen. Onder het plein is een grote bibliotheek gemaakt wat alleen aan de kopse kanten daglicht krijgt door subtiele binnenhoven. Het meest opvallende gebouw is een administratiegebouw van 2 lagen hoog aan de straat gelegen, als een soort toegangspoort, waarbij de constructie is gemaakt van (m.i. overdreven) zware houten spanten die nogal aanwezig zijn. Mogelijk is de constructie extra zwaar uitgevoerd vanwege de aardbevingsbestendigheid. Dit gebouw is ook van de hand van Alejandro Arevena

Benedictine Monastery Church (architecten: Martin Correa en Gabriel Guarda)
Een manier om als architect een opdracht te krijgen is om na je opleiding in te treden in een klooster wat wil gaan nieuwbouwen. De twee betreffende architecten hadden daar dan ook hun hele verdere carrière de tijd voor, want het is hun enige opdracht geweest.
Het resultaat mag er zijn. De monniken leven in hun eigen gemeenschap, ondanks dat er een deel van de kerk voor publiek toegankelijk is. De kerk bestaat als het ware uit twee in elkaar geschoven vierkanten waarbij het overlappende deel is waar het altaar zelf van twee kanten benaderd kan worden. De monnik-architecten hebben erg goed gekeken naar hoe het licht op de meest subtiele manier binnenvalt.
Het klooster zelf mochten we niet zien, daar mogen alleen de monniken komen.

Santiago de Chile, een dagje Elemental

Maarten Grasveld

Santiago de Chile, een dagje Elemental

Maarten Grasveld

Innovation Centre – PUC (architect: Elemental, o.a. Alejandro Arevena)

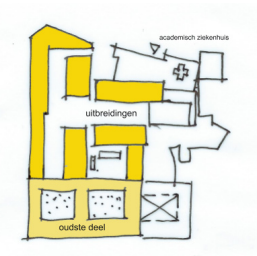
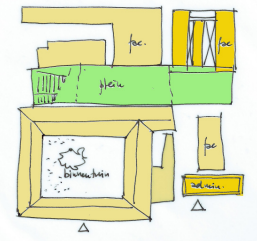
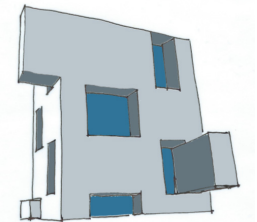
Alleen dit gebouw was de reis naar Chili al waard. Het meest innovatieve gebouw wat we gezien hebben. Het is een betonnen kolos van 12 verdiepingen hoog zonder directe raamopeningen aan de buitenzijde. Op subtiele wijze is er een compositie gemaakt van grote rechthoekige gaten in de betonnen kubus waarin diepliggende grote vensters zijn geplaatst om licht binnen te krijgen. De zon in dit klimaat is in de zomer zó fel dat er zoveel licht en warmte door een glazen gevel zou binnenkomen dat de architect ervoor gekozen heeft om geen direct zonlicht in het gebouw te krijgen. Door de diepliggende nissen met achterin glas is het wel gelukt om genoeg daglicht binnen te krijgen, waardoor er veel minder gekoeld hoeft te worden. In het midden van het bouwblok is een flink atrium gelegen met een interessante gevel. Aan één zijde wordt het atrium in beslag genomen door drie naast elkaar gelegen glazen liften zodanig dat de liftdeuren een onderdeel zijn van de binnengevel. De andere drie binnengevels van het atrium bestaan uit grote houten kaders met glas erin en ernaast. Deze houten kaders bestaan uit latten met naden van ca 15 mm van elkaar gemonteerd, waardoor de benodigde ventilatielucht voor het gebouw ingeblazen wordt. De functie van het gebouw is een innovatiecentrum, wat er verder in gebeurt, is geheim, dat hebben we niet kunnen ontdekken. In de kelder werd duidelijk dat de betonnen kubus op een aantal rubberen ballen staat, die opgelegd zijn op de constructie van de kelder. Dit om het bewegen van het gebouw tijdens een aardbeving op te vangen en mogelijk te maken.

Siamese Tower – PUC (architect: Elemental, o.a. Alejandro Arevena)

Zo mooi van eenvoud het vorige gebouw was, zo complex is dit gebouw. Het uitgangspunt is interessant, maar de uitwerking veel te ingewikkeld naar mijn idee. Het is een gebouw wat bestaat uit twee betonnen gebouwen aan de binnenzijde, waaromheen op enige afstand een glazen huid is gezet. Deze huid dient om de zon op te vangen, om de lucht op te vangen en direct op natuurlijke wijze af te voeren. De vraag is echter of het in een landklimaat werkt (hete zomers en koude winters). Wat het gebouw niet goed maakt is dat de uitwerking erg complex is. De binnendoos, eigenlijk twee betonnen volumina tegen elkaar geschoven zijn niet zo simpel als ze zouden kunnen zijn. Er is voor gekozen om de binnengevel van trespa-achtig materiaal te maken (te goedkoop), maar de vlakverdeling en het lijnenspel van de gevel is allemaal scheef, er zit geen rechte hoek in, waarom? Dat maakt het erg ingewikkeld. Was het niet veel subtieler geweest om de binnendoos strak en recht te maken en het lijnenspel te concentreren als contrast in de glazen buitengevel? Dat er teveel moest gebeuren wordt nog eens onderstreept door de materialisering van de voet van het gebouw. Op zich een interessante opgang en hellingbaan naar de entree en naar het souterrain van gebouw, de materialisering is echter van spoorbielzen, waarvan je (moet) weten dat dit een houdbaarheid heeft van ca 15 jaar. Dat is ook te zien, het zit vol met rotte plekken en het is met nat weer zeker spiegellad. Dit kost veel geld om het te vervangen en dat wordt dus (nog?) niet gedaan. Kortom, ondanks de spannende fligrein-achtige gevel die prachtige te fotograferen is tegen de zon in, is het gebouw onnodig complex gemaakt!

Maths Faculty – PUC (architect: Elemental, Alejandro Arevena)

De uitbreiding van deze school op steenworp afstand van de Siamese toren was het derde achtereenvolgende gebouw van Elemental. Op tekening stond de samenvoeging er interessant uit, maar in werkelijkheid was de subtiliteit van de tekening ver te zoeken, misschien waren we wat Elemental-moe aan het eind van deze dag.

Museo de la Memoria y los derechos humanos

Hans van Olphen en Digna Hiel

Museo de la Memoria y los derechos humanos

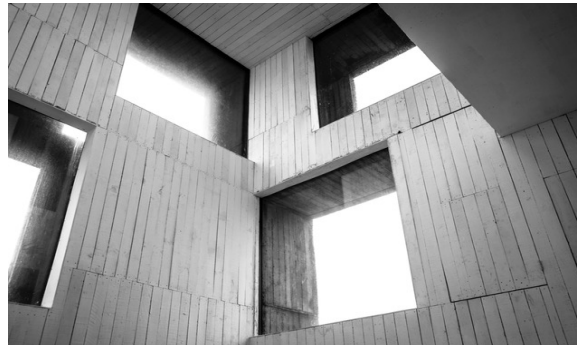
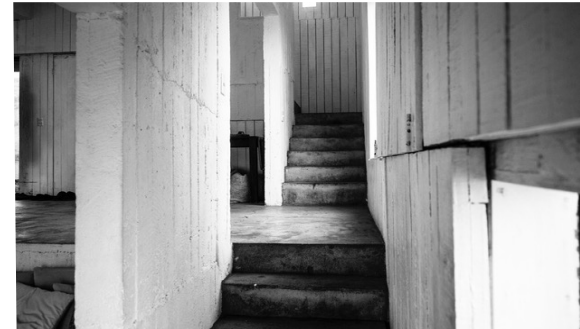
Hans van Olphen en Digna Hiel

Daar waar grote verschrikkingen hebben plaats gevonden in het verleden mag z'n museum niet ontbreken. Dit museum deed mij vooral denken aan het Apartheid Museum in Johannesburg. De nadruk op uitgevoerde martelingen e.d. heeft misschien een doel maar ik zou veeleer meer hebben willen weten over de politieke oorsprong (ja, we weten dat Allende een socialist was en socialisme was in die tijd zeer bevreemd ivm de Koude Oorlog) en de politieke ontknoping (wat is er gebeurd met Pinochet c.s. en heeft de VS ooit een fout door Pinochet te ondersteunen toegegeven?). Dat kwam niet uit de tentoonstelling tevoren wat een gemiste kans is voor wie er werkelijk lering uit wil trekken. Qua architectuur was het gebouw en de ligging daarvan imposant. Een groot afgezonken plein deed al vermoeden dat je iets bijzonders (niet van vandaag) ging bezoeken. Eenmaal binnen was het een stuk benauwder. De entree was nog groots maar de tentoonstelling ruimte bepaald niet al kwam dat misschien ook door de drukte met m.n. school klassen. Op een verdieping was een balkon die uitzicht gaf op een muur met foto's van vermoorden en vermisten. Indrukwekkend.

Casa Poli

Digna Hiel en Hans van Olphen

Casa Poli

Digna Hiel en Hans van Olphen

Eén van de hoogtepunten van onze reis.

Een betonnen kubus van amper 100 m2 op een helling langs de Pacific Ocean. Omgeven door de zee, de altijd aanwezige wind en hitte afgewisseld met extreme kou vooral in de nacht, biedt dit huis niet alleen bescherming, het maakt deel uit van de omringende natuur.

Twintig identieke ramen (2 x 2 meter in het vierkant) willekeurig geplaatst, perforeren de buitenmuur zodanig dat je als je het huis benaderd je afvraagt waar de binnenruimtes zich zullen bevinden. Deze buitenmuur is dubbel uitgevoerd. Het zijn eigenlijk twee muren op een afstand van 1 meter waarin alle voorzieningen zoals keukens, badkamers, toiletten en trappen zijn ondergebracht. Wat overblijft is een binnenruimte van ongeveer 7.50 meter in het vierkant, volledig vrij bewoonbaar, waarin spiraalsgewijs diverse functies zoals eet-, verblijfs- en slaapruijtes zijn ondergebracht.

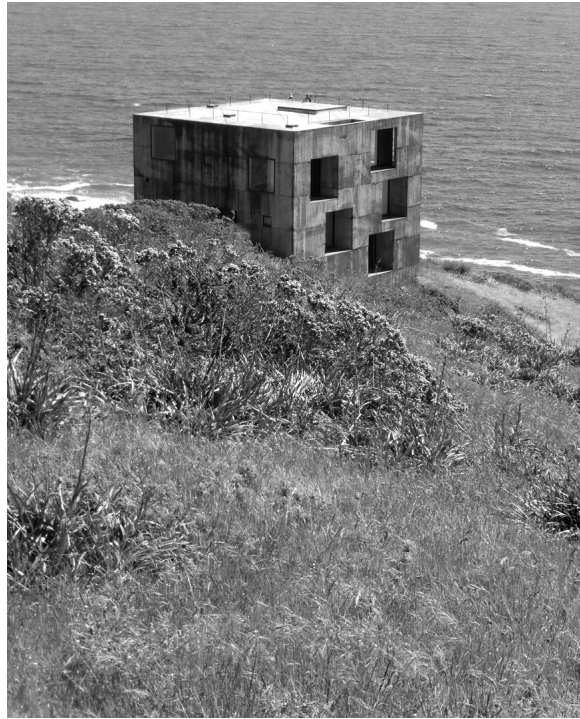
Eén kwadrant van het interieur vormt een vide over de volledige hoogte waar de overige drie kwadranten aan grenzen.

De dubbele buitenmuur regelt tevens de plaats van de ramen. Zij sluiten aan op het binnenste van de dubbele buitenmuur, waardoor bescherming wordt geboden tegen zon, wind en regen. Dit veelal gecombineerd met loggia's.

Van binnenuit is de omgeving overal in het huis voelbaar. De vensters zijn als het ware schilderijen van 2 meter in het vierkant met diverse beelden van rotsen en zee, soms zelfs met een varende schip erop.

Het huis wordt gebruikt als zomerhuis en als cultureel centrum. Voor een bepaalde tijd kun je hier werken en studeren. Het lijkt mij fascinerend dit voor een langere tijd te beleven.

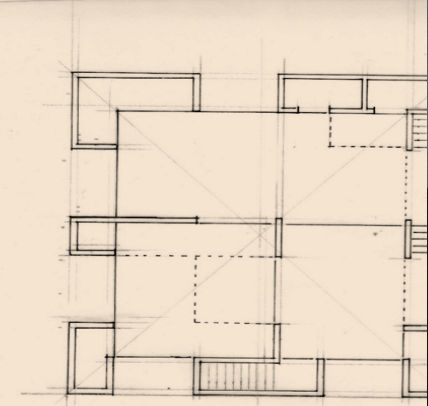
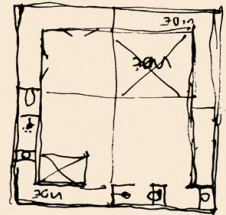
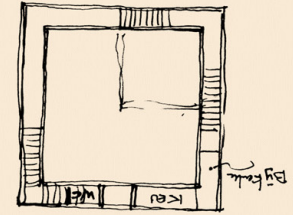

Casa Poli

Simone Gerards en Rein van Wylick

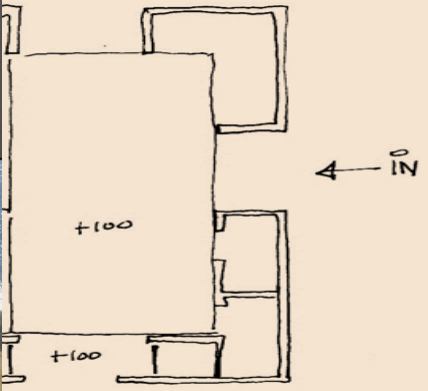
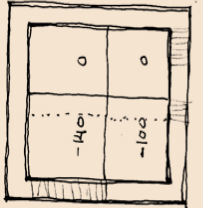
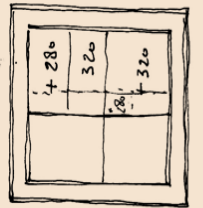

HET SCHIJNT DAT EEN ANDER SCHIP

Het schijnt dat een ander schip
op een bepaald uur op zee voorbij zal varen.
Het is niet van staal en de vlaggen
zijn niet oranje gekleurd:
niemand weet van waar,
niemand weet het uur:
alles is toebereid,
er is geen salon zo fraai, alles is klaar
voor het voorbijgaand gebeuren.
Het schuim ligt klaar
als een fijn tapijt
geweven met sterren,
daarachter het blauw,
het groen, de ultramarijne beweging,
alles wacht.
En de geopende rotsen,
schoon, gewassen, eeuwig,
hebben zich in het zand geschikt
als een cordon kastelen
als een cordon torens.
Alles
is klaar,
de stilte uitgenodigd
en zelfs de mensen altijd verstrooid
willen deze verschijning niet missen;
zij hebben hun zondagse pak aangedaan,
zij hebben hun laarzen gepoetst,
zij hebben hun haren gekamd.
Ze worden langzaam oud
en het schip vaart niet voorbij.

Uit: Pablo Neruda, Gedichten, Ambo, Tweetalige editie, Baarn, 1993; vertaling Barber van de Pol; Het laatste Anker, 300 gedichten over dood en wat troost uit de hele wereld, samengesteld door Koen Stassijns en Ivo van Strijten, Atlas Lannoo, 2003.

Poli House, 2003 - 2005
Colúmbio/Península (Iomé)
Rein van Wylick

Bezoek aan Concepción

Ieke Frankenmolen

Bezoek aan Concepción

Ieke Frankenmolen

Op zondag 15 oktober vliegt de groep vanuit de hoofdstad Santiago naar Concepción, een kustplaats 600 km zuidelijker. Maar de zee hebben wij deze dag nog niet gezien. Het is een gridstad aan de monding van een rivier met veel gebouwen in 50-er jaren sfeer. Om de stad heen liggen veel fabrieken voor houtverwerking, cement, chemische industrie, visserij van rivier- en zeevis. Om 15:00 uur begint de excursie van het universiteitsterrein van Concepción, een privé instituut (met ook staatsubsidie), opgericht in 1919. Met nu 20 afstudeerrichtingen: techniek, medicijnen, chemie, landbouw, kunst, rechten, economie, wiskunde, etc. . Jaar-lijks studeren er ongeveer 25.000 studenten.

Er is ook een faculteit voor 'Architecture, Urban Planning and Geography'. Wij worden rondgeleid door een enthousiaste student, die begint met het uitdelen van de universiteits-balpoints.

De entree van de campus is voornam via een flauw gebogen poortgebouw met een prachtig reliëf boven 'De Poort van de Ge-neeskunst'. Dit gebouw dateert uit de oprichtingsperiode begin 20-er jaren. Binnen het gebouw is sinds 1965 een enorme wand-schildering te zien, die wij de volgende dag bezoeken.

Het campusterrein is classicistisch opgezet. Men komt hoog binnen en ziet een lange zichtas met trappen naar een lager gelegen waterpartij; met daarna een groot grasveld. Aan het einde van de zichtas staat het gebouw uit onze excursiegids, de bibliotheek uit 1961 van Emilio Duhart. In 1959 werd Emilio Duhart benoemd tot stadsstedenbouwer en stadsarchitect. Hij ontwierp de lange zichtas als de ruggengraat van de universiteit. Daarvoor moest een heuvel verplaatst worden, maar het resultaat is indrukwekkend en prachtig. Door de hoogteverschillen is ook een openlucht zaal ontstaan, voor optredens naast en boven de waterpartij.

In 2016 wordt de campus, als enige universiteit in Chili, tot nationaal erfgoed verklaard. Aantasting van de gebouwen zal worden bestraft door de Nationale Raad van Monumenten in Chili.

Emilio Duhart ontwierp meerdere gebouwen langs de as. Deze gebouwen hebben een structuur van stalen kolommen, die in een fabriek vlakbij geproduceerd werden (in Hachipato). De gevels bestaan uit elementen in een structuur van beton en glas. Wij bezoeken de bibliotheek, een kolommen-gebouw, waarbij de buitenste ring kolommen op de begane grond buiten het ge-bouw is geplaatst, door een terugliggende gevel aldaar. Op de verdiepingen buigt de betonnen gevel zich om de kolommen heen, waardoor het gebouw een mooie ritmering heeft.

Om 17:00 uur bezoeken wij nog 2 gebouwen in het centrum van Concepción, die wij alleen van buiten hebben bekeken.

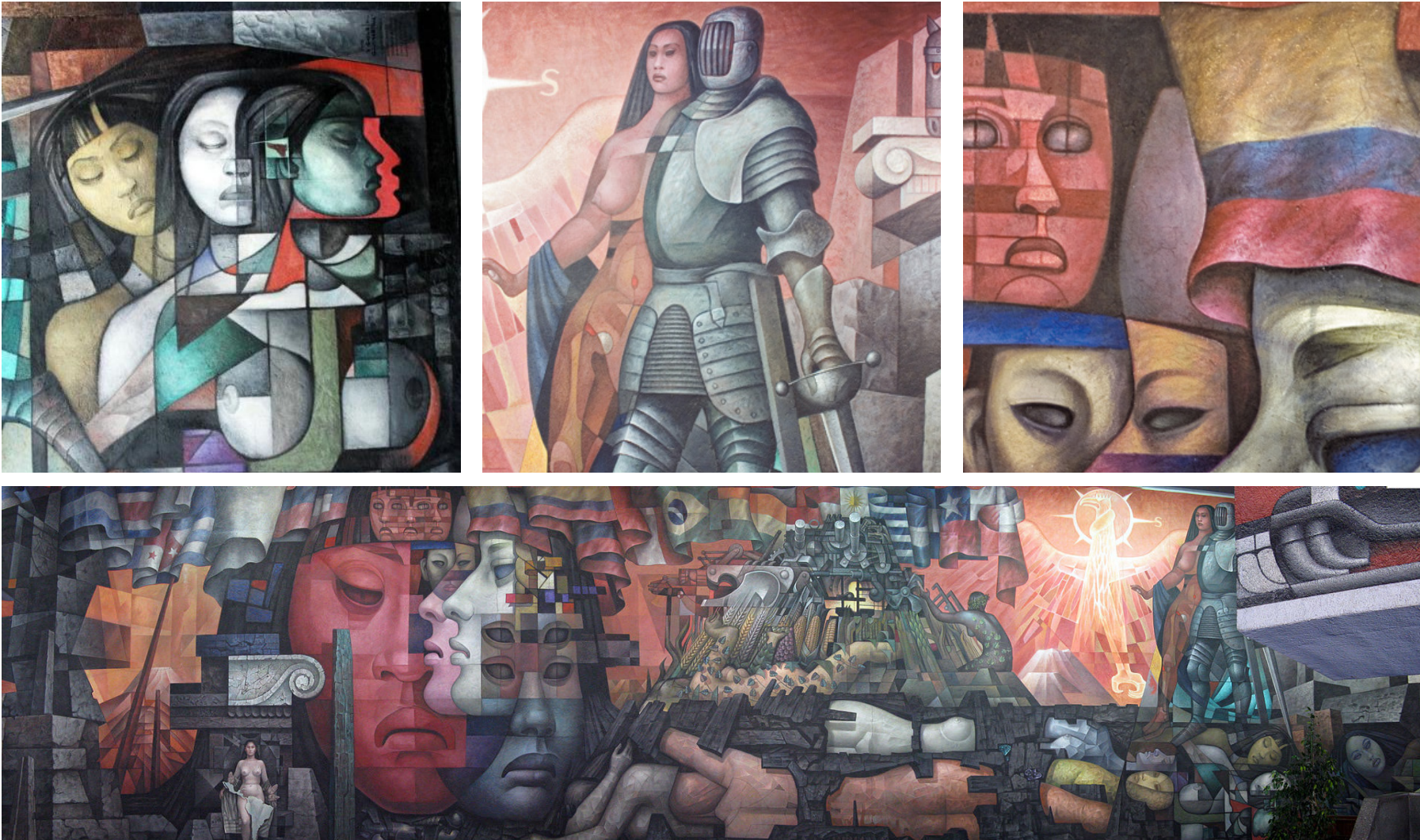
Het Edificio de Caja Empleados Particulares, een brutalistisch bankkantoor voor particulieren uit 1971. Jammer genoeg slecht onderhouden en daardoor somber geworden. Maar speels ontworpen, een zware voet met daarboven een slanker wordend gebouw met mooi vormgegeven betonnen kopgevels.

En wij zien - alleen vanaf de buitenzijde - een woongebouw uit 1964, Edificio Tribunales, 9 woonlagen boven 3 plintlagen, architect Francisco Schlotfeld. Waarschijnlijk 9 woningen per laag, dus 81 woningen totaal.

Presencia de America Latina

Harrie van Helmond

Presencia de America Latina

Harrie van Helmond

Na een aardbeving in 1960 die grote delen van de Universiteit van Concepción en een groot deel van het stedelijke gebied van Concepción had verwoest, stemde de regering van Mexico ermee in de regering van Chili te helpen bij het tonen van internationale solidariteit. Het deed dit door een project te financieren om het Casa de Arte (Art House) aan de universiteit te herbouwen. De Mexicaanse muralist Jorge González Camarena bood aan een muurschildering te maken. Het resultaat is de indrukwekkende, zij het soms grimmige muurschildering, getiteld La Presencia de América Latina. De schildering, die is ontworpen om van links naar rechts te worden bekeken, verbeeldt de geschiedenis van Latijns-Amerika. Te beginnen met het pre-Columbiaanse tijdperk, dan de val van het rijk van de Azteken en Inca's, het koloniale tijdperk, en eindigt met het de onafhankelijke staat.

Het adembenemende fries toont gesneuvelden in harnassen en conquistadores. Het portretteert mensen, fruit en andere producten van Latijns-Amerika die in de machines van de industrie worden gevoerd. Een afbeelding van een Copihue (de nationale plant van Chili) verweven rond een Mexicaanse cactus fungeert als een symbool van internationale solidariteit.

De muurschildering toont ook de nationale symbolen van Chili en Mexico (de condor en een adelaar met een slang), naast de vlaggen van moderne Latijns-Amerikaanse staten. Ook zien we een reeks gezichten (die verschillende mensenrassen vertegenwoordigen) die samensmelten tot één, en een fusie van Midden-Amerikaanse en Europese architectuur. De Andes hoog op de achtergrond. Boven de beelden zullen de woorden van de Chileense dichter Pablo Neruda: "Er is geen schoonheid als de schoonheid van Amerika, verspreid in zijn hellen en in zijn bergen van rots en kracht, in zijn atavistische en eeuwige rivieren."

In 2009 is het kunstwerk tot nationaal historisch monument uitgeroepen.

Op Youtube zijn vele films te vinden met uitleg over het werk dat in wezen gaat over de ontworsteling aan het koloniale juk van de Spaanse overheerser. Zelfs zonder enige kennis van de gebruikte symboliek is de schildering van in totaal 300m2 (op doek, niet rechtstreeks op de wand) overweldigend en trots.

COPELEC Building, Edificio Cooperativa Eléctrica de Chillan / Chillan
Architecten: John Borchers en Jesus Bermejo / 1960 – 1965

Dit gebouw uit de jaren zestig gaat door als symbool van moderne architectuur in Chili en is overduidelijk geïnspireerd op de architectuur van Le Corbusier. Elementen zoals de hellingbaan binnen, de taps toelopende kolommen, luifels, lichthappers in het dak en betonnen zonwering vallen direct op en refereren aan de architectonische taal van Le Corbusier.

Toch blijkt dit gebouw wel degelijk een eigen karakteristiek te hebben.

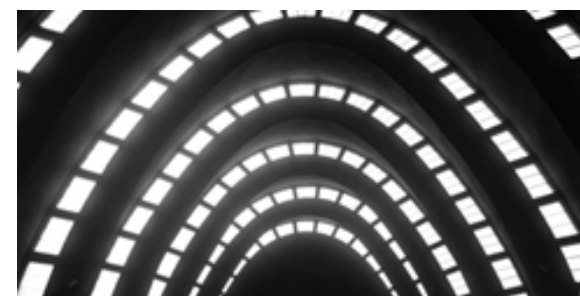
Het is gesitueerd aan een straat die deel uitmaakt van het stedenbouwkundig grid terwijl de gebouwen van Le Corbusier meestal vrij in de ruimte staan. De gevel laat dat zien door de twee toegangen aan beide kanten van het gebouw.

De gevel verradt ook enigszins wat binnen te verwachten is. In het gebouw bevindt zich een centrale ruimte over twee verdiepingen, gelardeerd aan weerszijde door de circulatiezones, een met hellingbaan de andere met een trappenhuis dat direct toegang geeft tot de hoogste verdieping. Deze vormt dan het dak boven de centrale ruimte en bevat een reeks werkvertrekken.

De gedachte om een vrij indeelbaar gebouw te maken, een van de uitgangspunten van dit project, wordt teniet gedaan door de wijze waarop het nu in gebruik is. Van de centrale ruimte is niets meer over dank zij de afschuwelijke manier waarop deze nu is ingedeeld. Men overweegt het gebouw te gaan restaureren en te gaan gebruiken als het COPELEC artistiek en cultureel centrum.

Catedral de Chillan
Architect: Hernan Larrain Errazuriz / 1939 - 1950
Een verrassend project met een indrukwekkend interieur. Elf spanten staan op een rij en laten licht toe in de kerk. Vensters zijn geplaatst in de spanten en maken daar deel van uit. Door de wijze waarop de daken telkens aansluiten op deze spanten, van de onderzijde van het ene spant naar de bovenzijde van het volgende spant, komt het licht steeds van dezelfde richting. Het licht geeft daardoor richting aan het interieur. Een verrassend resultaat. Ook hier referenties naar Europese projecten zoals bijvoorbeeld Freyssinet's vliegtuig hangars in Orly.

Chillian Copelec Building

Harrie van Helmond

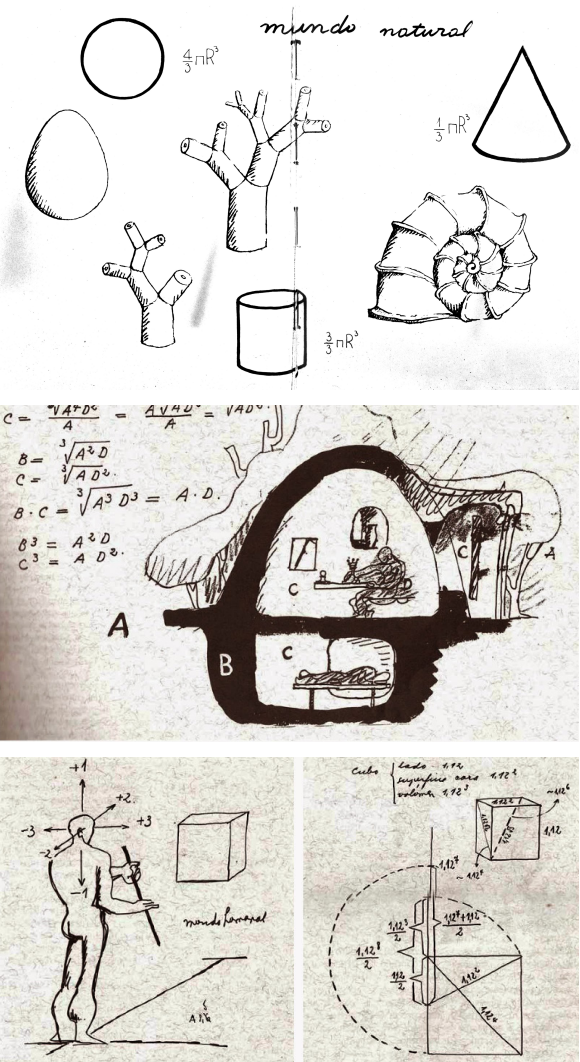

Het gebouw voor de Cooperativa Eléctrica de Chillán (Copelec) is ontworpen en gebouwd in de jaren zestig. De architectuur is onmiskenbaar geïnspireerd op het werk van Le Corbusier en andere brutalisten, die ook in Chili navolging hadden. In de opdracht aan de architecten was te lezen dat licht, zon en kleur leitmotieven moesten zijn om tot een “origineel” gebouw te komen. De voormalige José Suarez Fanjul kwam met de architectenkeuze: zijn broer Isidro Suarez, die samenwerkte met Juan Borchers en Jesus Bermejo. De architecten waren om beurt op het werk in het verre Chillan. De bouw van het slechts 630 m2 grote kantoorgebouw duurde maar liefst van 1960-1967, door gebrek aan productiecapaciteit. Het ontwerp is niet volledig uitgevoerd omdat de spiegelvijver tussen kantoor en fabriek niet is aangelegd. In juli 2008 werd het uitgeroepen tot Nationaal Monument, mede op verzoek van de eigenaar en de burgemeester. Belangrijke reden was dat dit gebouw getuigt van de modernistische inspiratie bij de heropbouw van Chillan na de aardbeving van 1939. Vanaf 2013 zijn er plannen om het call centre van Copelec naar elders te verhuizen en er een cultureel centrum te vestigen. Hierbij zouden de niet uitgevoerde delen van het ontwerp alsnog worden toegevoegd. Vooraf waren er hoge verwachtingen over dit gebouw. Tijdens de rondleiding ontstond in de groep het gevoel dat hier wel heel erg veel citaten in een klein gebouw opgenomen waren, zowel in het interieur als het exterieur. Het is inderdaad zoals de opdracht luidde “origineel” geworden: ondanks het lenen van de architectonische citaten is het geheel in de Chileense context bijzonder, vooral ook vanwege de dichtheid van die citaten in het kleine gebouw. Je zou het met gemak een beeldhouwwerk kunnen noemen, in ieder geval geen kantoorgebouw. De trechter-en buisvormige betonnen kokers die van binnen naar buiten gaan (of andersom) en voorzien zijn van gekleurd glas, doen direct denken aan de sterrenkijkers die in Chili veel staan.

Chillian Copelec Building

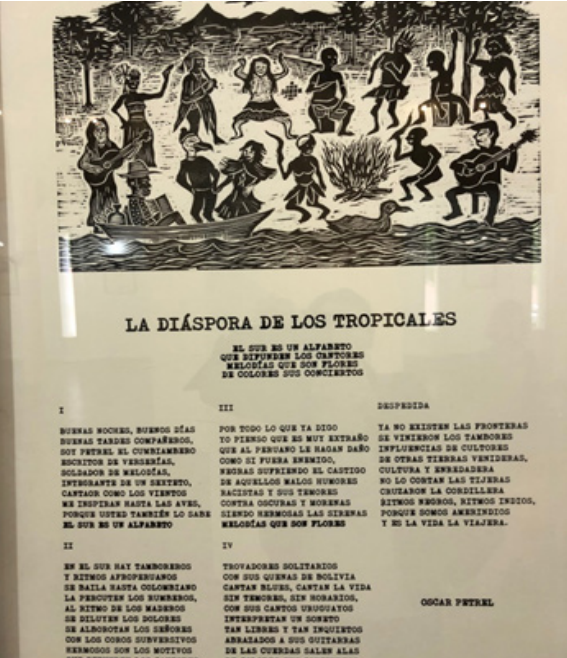
Harrie van Helmond

In één van de hedendaagse universiteitsgebouwen in Santiago zagen we dit idee terug d.m.v. door opeenvolgende vloeren gestoken betonnen kijkbuizen die op elke verdieping de mogelijkheid boden visueel contact te maken, dwars door de constructie heen. Het was dus één “route architectural” waarbij het storende glazen plafond, dat later is aangebracht om in de hoge centrale ruimte te kunnen werken, de ruimtelijkheid teniet deed. De schetsen laten zien dat de modular gehanteerd is, alhoewel ik de reisgenoten uitdaag de erbij genoteerde formules uit te leggen. De schets van het oerhol wordt begeleid door fantastische geheimzinnige algoritmen. De schets met als titel Mundo Natural (natuurlijke wereld) duidt op de inspiratie van de zeer bijzondere kolommen, die niet alleen naar bomen verwijzen maar ook naar de houten schetspoppen om figuurtekenen te oefenen. Deze kolomvorm die een losse stapeling suggereert, is wel een eigen Chileense toevoeging aan het brutalistische vocabulaire, voor zover ik kan inschatten. Het geeft het gebouw nog meer het karakter van een losse assemblage van fragmenten. De kleurrijke ontwerpschets van het Copelec-gebouw laat ten slotte nog eens duidelijk het sculpturale zien: de functie dient zich in deze vorm te voegen.

Na een rustige nacht in Chillán (het popconcert in het nabijgelegen park was rond 23.00 uur afgelopen) vertrokken we die ochtend voor een bezoek aan de Republica de Mexico School.

Omdat we nog niet naar binnen konden zijn we onderweg nog even het “Internationaal Grafisch Museum” binnengelopen. Een aantal zwart-wit etsen met bijbehorende gedichten met elk een andere politieke en maatschappelijke boodschap, voorzover wij dat in ons beste Spaans konden ontcijferen. Ontbossing, aardbevingen, tsunamis, bosbranden, vrouwenmishandeling etc. Het was daar nog een beetje te vroeg op de morgen voor...

De middelbare school waar we de muurschildering zouden gaan bekijken was vlakbij. Voor de deur stonden een paar leerlingen, in het schooluniform dat ze in Chili nog overal dragen. Op de eerste verdieping van de school was een grote bibliotheek zaal, met aan weerszijden van de lange ruimte een indrukwekkende muurschildering, die ook in het gehele plafond doorloopt.

Een gids gaf ons toelichting op de muurschilderingen, die sinds 2004 de status Nationaal Monument van Chili gekregen hebben.

De werken zijn gemaakt door twee Mexicaanse kunstenaars en zijn, evenals het schoolgebouw, een cadeau geweest van de Mexicaanse regering om hun solidariteit te tonen na de aardbeving van 1939. De wandschilderingen zijn al twee keer gerestaureerd, de laatste keer in 2013 na de aardbeving van 2010.

De toelichting van de gids was zeer verhelderend, want de schilderingen zitten boordevol symboliek, die je anders grotendeels zou missen. Het Zuidpaneel betreft de geschiedenis van Chili, het Noordpaneel die van Mexico. De Machoputo oorlog, de overheersing door de Spanjaarden en het katholicisme zijn de hoofthema's van de Chili schildering. De dame Adelita (symbool van kracht), de Azteken en de 1e grondwet die van het Mexicaanse paneel. De muurschilderingen zijn bovendien iets convaaf, waardoor bijna een 3D effect bereikt wordt.

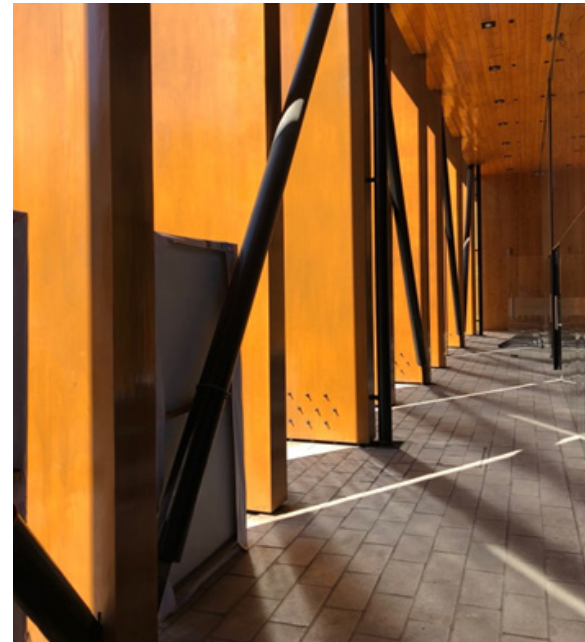
Interessant is ook het “trompe de l’oeui” effect: als je in het midden van de zaal staat en je beweegt, lijkt de punt van het zwaard met je mee te bewegen.

Chillan & Constitución

Anouk Vermeulen en George Pollman

Met de bus vertrokken we naar Constitución, ook al een door aardbevingen geteisterde plaats. In 2010 was hier een grote aardbeving met bovendien een Tsunami. We bezochten onder begeleiding van een charmante Chileense projectleider drie gebouwen. Het cultureel centrum van Elemental uit 2005 was een monumentaal, geheel in hout uitgevoerd gebouw uit 2015. In de omgeving, dat was ook goed vanuit de bus te zien, zijn enorme houtzagerijen. Constitución is dan ook het hart van een van de grootste houtproducerende regio's in Chili. We zagen vanuit de bus overigens ook dat er een grote bosbrand moet zijn geweest, er was veel verkoold hout en het landschap bood een nogal dorre en droge aanblik.

In het cultureel centrum zijn er alleen t.b.v. de liftschacht 4 stalen kolommen toegepast, de overige constructieve elementen zijn ook geheel in hout uitgevoerd. Om die reden is het gebouw ook slechts 2 lagen hoog. De monumentale gevel met verticale houten schijven wordt helaas enigszins verstoord door een (later en door derden) ervoor geplaatst laagbouw-tje.

Chillan & Constitución

Anouk Vermeulen en George Pollman

Het tweede project wat we bezochten lag aan hetzelfde centrale parkje, de stadsbibliotheek van architect Sebastian Irrazabal, ook uit 2015. Opvallend is het hoogteverschil tussen de begane grond en de straat, dat je bij binnenkomst met een hellingbaan moet overbruggen. Zo kijk je over de auto's heen naar het park. Ook dit gebouw is nagenoeg geheel in hout uitgevoerd. De projectleider vertelde dat de hoofdconstructie van een grote fabrikant komt, maar de kleinere houten constructie-elementen en alle aftimmeringen komen van lokale leveranciers die vaste maatvoeringen hanteren. Daardoor waren hier en daar maatconflicten te zien, maar persoonlijk vond ik de imperfectie van de uitvoering eerder charmant dan storend. Algemene indruk is een erg prettig gebouw, met mooi zacht licht. Er was het een en ander bezuinigd t.o.v. het oorspronkelijke programma werd ons verteld. Zo was er een opslagruimte in de kelder gedacht, waarbij dan ook de ruimte onder het verhoogde niveau nuttig gebruikt zou worden, wat inderdaad logisch lijkt. Eigenaardig was wel dat de bibliotheekkasten laag waren en ook tot op de grond volstonden met boeken, helaas niet echt praktisch met name voor de oudere bibliotheekbezoekers. Het was er vrij druk en gezellig, het heeft er alle schijn van dat dit gebouw geliefd is bij de inwoners en dat konden wij ons goed voorstellen.

Tenslotte bezochten wij het stadhuis van Constitución. De meningen daarover waren niet zo positief. De nieuwbouw van dit pand van Plan arquitectos is onderdeel van het masterplan voor het plein. Er is een ondergrondse parkeergarage en er zal ook nog een theater worden gerealiseerd. Het bestaande oude stadhuis is gerenoveerd en daarnaast is de (veel grotere) uitbreiding gerealiseerd. Een nogal monumentaal gebouw van beton en glas, met een 2 lagen hoge betonnen colonnade. Er was verbazing alom over de slordige detaillering van o.a. daktrim en dilataties en vooral over de onzorgvuldige oplossing voor de hemelwaterafvoer bij de colonnade.

'DE DAG VAN PAUL' Constitución - Bodega Viña VIK – Rancagua Paul de Vroom

'DE DAG VAN PAUL' Constitución - Bodega Viña VIK – Rancagua Paul de Vroom

Deze dag had precies alles wat een architect op reis door Chili mag verlangen.

Het begon al gelijk 's ochtends vroeg bij het ontbijt. Op een groot tv-scherm in de ontbijtzaal van het hotel in Constitución verscheen ineens levensgroot een bekend gezicht, het was onze 'eigen' gids Manuel die met veel bevoegenheid de wonderbaarlijke architectuur van mijn thuisstad Rotterdam toonde aan de Chileense televisiekijkers. Bij de kubuswoningen en Koolhaas' 'Rotterdam' stond zelfs de ober enigszins vertwijfeld te kijken, begrijpelijk. Na acht dagen in Chili is Nederland en zijn architectuur zelfs voor mij vrij onwezenlijk.

Met in gedachten het verhaal over de enorme aardbeving die in 2010 samen met de daaropvolgende Tsunami 80% van Constitución wegvaagde, gingen wij naar de Santa Rosa school van LAND Arquitectos, een prachtig voorbeeld van ingetogen monumentaliteit met eenvoudig materiaalgebruik en kleinschalige kloosteromgangen voor de kindertjes. De veelvormige kapel vervult samen met open strook voor het gebouw de rol van een monument voor de slachtoffers van de catastrofe. Het maakt vooral indruk hoe onbevengde kinderen de ruimtes in de school weten te gebruiken.

De volgende stop was een project dat voor de onvervalste woningbouwers een hoogtepunt van de reis was: de Villa Verde van Elemental (Alejandro Aravena). Hier wordt met vernieuwende woningtypologieën de sociale woningbouw weer relevant gemaakt. In Nederland weten wij alles over dit project, maar ik kan het nauwelijks in de architectuurpublicaties terugvinden. Wie weet, misschien is het nog steeds zo dat alleen Nederlandse architecten sociale woningbouw architectuur vinden.

De gebouwen staan er goed bij, de open helften zijn op alle denkbare manieren volgebouwd.

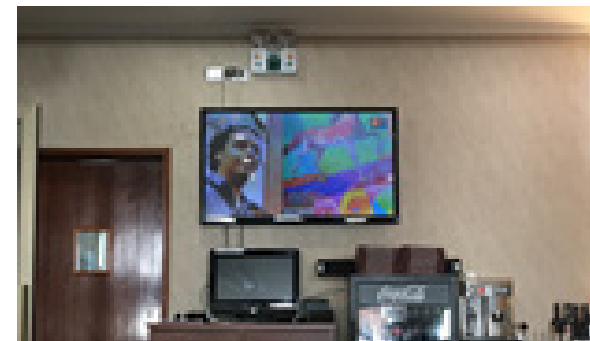
Wat opvalt is hoe desolaat het openbaar gebied tussen de woningen is. Meestal is het volledig verwaarloosd, soms wordt het onderhouden, maar dan staat er gelijk een hek omheen. Navraag bij Manuel leerde dat de gemiddelde Chileen geen interesse heeft voor de collectieve ruimte, als iemand het wil annexeren dan wordt dat prima gevonden.

Hierna gingen wij pas echt op reis. Vijf uur in een bus is de essentie van Chili, met 4300 km. lengte het op een na langste land ter wereld. Het landschap is zo contrasterend en mooi, dat dit de eigenlijke ster van Chili is, met architectuur als goede tweede. De woeste kust naar het noorden, met incidenteel een solitaire 'Mirador' van Elemental, mooier kan het haast niet, alleen met 14 personen kan je niet over solitair spreken, hoewel Henk Spreeuwenberg daar toch steeds weer een weg in weet te vinden.

De aankomst in de Bodega Viña VIK van Smiljan Radic bij Milahue was overweldigend, met dank aan het Chileense landschap. Radic ontwierp bovengronds een 'Mies-iaanse' ruimte slechts omsloten door twee wanden en een zwevend dak. In combinatie met de landschapskunst waar Radic samen met kunstenaar en partner Marcela Correa voor tekende, is dit architectuur die perfect een is met zijn omgeving. Ondergronds werd een wijnproeverij aangeboden waar de top wijnen van VIK werden aangeboden, compleet met een belerende cursus wijnproeven, waarna een diner in het bijbehorende restaurant volgde.

Laat aangekomen in Rancagua was het ten slotte lastig om de volgende dag af te wachten.

Vijf dagen eerder zag ik in Santiago op de Faculteit Architectuur & Design van de UDP een poster waarop een kapel van Gaudi in Rancagua stond. Dat zou het enige uitgevoerde werk van Gaudi buiten Spanje betekenen en voor mij als halve Barcelonees een wonder. Bij nadere inspectie volgende ochtend vroeg bleek dat binnen twee maanden na de start van de bouw in maart 2017 de bouw alweer was stilgelegd, maar gelukkig had Chili deze dag opnieuw veel nieuw moois te bieden.

Van Rancagua naar Valparaiso

Henk Spreeuwenberg

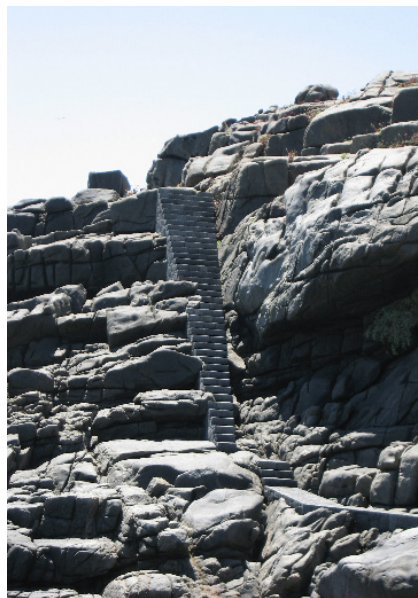
In dit land met zijn vriendelijke bevolking en een liberale immigranten cultuur komen wij na drie uur reizen per bus aan de kust van de grote oceaan. Indrukwekkend omdat je de rand van het continent aanwezig voelt. Door de opgetilde bodem is het kernmateriaal zichtbaar in de vorm van zwart graniet. Massief zwart omdat het snel afkoelde, in tegenstelling tot de lichte uitgekristalliseerde granieten die elders zichtbaar zijn en ontstaan door langzame afkoeling, zo vertelde onze zee-biologische gids in Valparaiso later.

Vandaag een bezoek aan de kust van Punta Pite met een landart project van Teresa Möller en het golfterrein van Ocho al Cuba met o.a. het project van Toyo Ito.

In die imposante wereld op de grens van de Grote Oceaan en het continent heeft Teresa Moller een landschapskunstwerk gecreëerd door de kuststrook met een wandelroute begaanbaar te maken. De toevoeging van de abstracte, perfect gemaakte autonome vlakken van donker graniet zijn een machtige aanvulling op het geweld van water en rotsen. De monumentale trap is een hoogtepunt.

Daarna naar de acht woningen in het villapark op het golfterrein, ontworpen door een keur aan ontwerpers en gebouwd door een ontwikkelaar en als gereed product verkocht. Voor mij is Ito de meester, met de formele voorgevel, de entree na de onderdoorgang, en in één groot vloeiend gebaar, de ruimte van de patio en de terugblik op het landschap van het golfterrein.

Een bijzondere dag, alleen jammer dat beide projecten niet publiek toegankelijk zijn door hun plaats in een omheinde gemeenschap.

Punta Pite

Juliëtte en Jan Hein Daniels

Op ongeveer twee uur rijden met de bus vanuit Valparaiso naar het noorden en verscholen in de grillige rotskust van een privé compound, gelegen tussen de kustplaatsen Zapallar en Papudo, bezochten we het bijzondere landschapsproject Punta Pite van architect Teresa Möller dat tussen 2003 en 2005 is gerealiseerd. Haar projecten zijn gesitueerd in de meest uiteenlopende regio's van Chili - van de Atacama-woestijn in het noorden tot het Lake District in het zuiden en van de Pacifische kust tot de Andes Cordilla in het oosten. Het werk van de Chileense landschapsarchitect Teresa Möller is op vele manieren opmerkelijk. De veelzijdigheid, expressiviteit en visie zijn uniek te noemen. Wat haar onderscheidt als architect is dat ze in perfecte harmonie met de omgeving werkt, waarbij ze de essentie van het landschap respecteert en behoudt. De meest geslaagde ontwerpen kenmerken zich door een verrassende herwaardering van de functionele gebruikswaarden ter plaatse met een fraaie esthetische toevoeging als surplus.

Bij nieuwe projecten onderzoekt Teresa Möller welke elementen van een gebied moeten worden bewaard en beoordeelt zij de kwaliteiten van de natuurlijke omgeving, ecologie en locale architecturale tradities. Op deze manier is elk van haar ontwerpen een specifiek product van het omringende landschap. Het project in Punta Pite bestaat uit een sculpturaal pad dat begint op een strandje aan de Stille Oceaan, vervolgens langzaam omhoog klimt via een afwisseling van rotswanden en rotsplateaus, om te eindigen in een boven op de kliffen gelegen park met oude cipressen. Waar de rotsen makkelijk te belopen zijn is niets gebeurd maar op plekken waar je niet verder kunt - bijvoorbeeld bij steile kliffen of andere obstakels - is een pad of een trap aangelegd.

Deze architectonische ingrepen zijn opgebouwd uit handgeslepen en zorgvuldig samengevoegde granietblokken, hetzelfde materiaal als de kliffen zelf. Opmerkelijk is dat niet is aangegeven welk kant je op moet gaan. Het is de bedoeling je eigen weg te zoeken. De uitdaging van het vinden van een route in dit ruige landschap, in combinatie met fel zonlicht, schrale wind, woeste oceaانبbranding en de ijle schreeuw van een toevallige zeevogel, was een overweldigende ervaring.

Al met al een magistraal voorbeeld van 'Landart' en naar mijn mening een van de hoogtepunten van de studiereis Chili.

Ocho al cubo

Juliëtte en Jan Hein Daniëls

Op de terugweg van Punta Pite naar Valparaíso bezoeken wij het Ocho al Cubo project in het hart van Marbella, niet ver van Zapallar. Hier is de eerste fase van een innovatief nationaal woningbouw project gerealiseerd waarvoor het idee in 2000 in een bar in Bellavista is ontstaan. Het totale project bestaat uit 8 fases waarbij per fase door 8 verschillende architecten in totaal 64 huizen ontworpen zullen worden. Doel van het project is om architecten bij elkaar te brengen in een laboratoriumachtige setting waarin zij hun creativiteit de vrije loop kunnen laten om op deze manier tot innovatievere architectuur te komen dan de op dat moment heersende nieuwbouw in Chile waarbij weinig rekening wordt gehouden met de Chileense context. De eerste fase is in een deel (2.5 ha) van een gesloten compound, Marbella, met golfbaan in een parkachtige setting gerealiseerd. Hiervoor zijn 8 bekende Chileense architecten uitgenodigd: Christian De Groot, Mathias Klotz, Smiljan Radic, José Cruz, Teodoro Fernández, Cristián Valdés, Cecilia Puga en Sebastián Irarrázaval. Om een harmonieus geheel te bereiken zijn allereerst door deze groep een aantal uitgangspunten vastgesteld zoals o.a. de omvang per huis is 250 tot 330 m²; de bouwkosten per m² mogen niet hoger zijn dan US\$ 1.750; de materialisatie is beton; de huizen zijn open richting noorden en oosten en in de zuidmuur mogen geen ramen komen die de privacy van de burens aantast en ieder ontwerp moet door alle andere architecten worden goedgekeurd.

Wij worden in Marbella rondgeleid door Eduardo Godoy, directeur van Interdesign Arquitectura en een van de initiatiefnemers (zie foto 1). Hij vertelt dat er tijdens het ontwerpproces nog geen sprake was van een opdrachtgever, dit om het creatieve proces niet te beïnvloeden.

Interdesign heeft de aankoop van het terrein en het ontwikkelproces voorgefinancierd. De architecten hebben een vast honorarium gekregen. De 8 huizen uit de 1e fase zijn allen gerealiseerd.

Voor de 2e fase in Marbella werden internationale architecten van grote stature uitgenodigd waaronder Toyo Ito en Steven Holl. Echter door de aardbevingen van 2010 in Chili en 2011 in Japan is dit project onderbroken. Uiteindelijk is alleen het ontwerp van Toyo Ito gerealiseerd (zie foto 2 + 4).

Inmiddels zijn een 3e en 4e fase gestart genaamd Ochoquebradas op een bouwlocatie elders: Los Vilos. Hierbij worden naast architecten ook bouwkunde studenten betrokken in de zin van meester-gezel.

Het eerste huis dat wij van binnen bezochten is een ontwerp van Sebastián Irarrázaval (zie foto 3). De ruimtes liggen rond een patio. De lichtinval is bijzonder. Het huis is leeg. Dit geldt voor ook voor een deel van de andere huizen, die wij overigens op een na niet van binnen konden bezoeken. Zij worden geen van allen permanent bewoond, zijn alleen weekend- of vakantieverblijf of worden via airbnb verhuurd. Allen hebben van binnen een open structuur met verschuifbare wanden, zijn gericht op uitzicht naar het golfterrein en ondanks de zeer dichtbij staande buurhuizen aan weerszijden is er een gevoel van privacy.

Op mij kwam het geheel als zeer elitair over, bedoeld en alleen bereikbaar voor de 1% rijkste Chileense klasse. Het verhaal over hoe e.e.a. tot stand is gekomen, gefinancierd is en wie er beter van zijn geworden is ons geen van allen duidelijk geworden.

Ocho al cubo

Juliëtte en Jan Hein Daniëls

En of het doel bereikt is om in een laboratoriumachtige setting tot een innovatievere architectuur te komen is voor mij een vraag! Ik lees het niet af aan de door ons bezochte huizen. De smalle langwerpige plots laten geen ruimte rond de huizen toe waardoor de vormen niet goed tot hun recht komen en geen verbinding met het landschap aan kunnen gaan. Alle huizen zijn vooral gericht op privacy en dat is wel iets typisch Chileens.

Toen wij terugreden werd wel duidelijk dat de huizen in de rest van de compound Marbella zo eenvormig en alledaags zijn dat zij overal elders in een dergelijke compound in de wereld gerealiseerd hadden kunnen worden.

Valparaíso en omgeving

Joost de Haan

Universidad Técnica Federico Santa María in Valparaíso (Josué Smith Solar & José Smith Miller, gebouwd : 1926-1931)

Wat een schitterende locatie! Waar vroeger het fort Pude-to lag op de rotsen die uit de Grote oceaan oprijzen, lopen we nu over de campus van de universiteit.

De Chileense magnaat Federico Santa María verdiende zijn fortuin in Parijs met de handel in zilver. In zijn testament bepaalde hij dat er van zijn kapitaal een technische universiteit moest worden opgericht in zijn geboorteplaats Valparaíso. De campus is ontworpen in de stijl van de Amerikaanse neogotiek. Dit is een uitgesproken romantische stijl die misschien minder past voor een technische universiteit die in het begin werd opgezet door Duitse hoogleraren en wetenschappers. Zij moeten dus het Bauhaus op hun netvlies hebben gehad. Twee jaar na de ingebruikname van de neogotische universiteit in Valparaíso, werd het Bauhaus in 1933 door de nazi's opgedoekt en de leraren en leerlingen zwermden over de hele wereld uit en veelal naar Amerika waar de neogotiek toen populair was.

De gebouwen zijn knap ontworpen en vormen een schitterend geheel met de tegelijkertijd aangelegde tuinen, binnenhoven en sportvelden. Later is er zelfs een groot zwembad verrezen in één van de hoven. De tuinaanleg en beplanting zijn indrukwekkend.

De laatste toevoeging aan de campus is het gebouw van de architectuurfaculteit. De professor die ons rondleidt vertelt met trots zij, en haar collega's, hebben afgedwongen dat ze een eigentijds gebouw mochten ontwerpen. Het werd een stalen ruimteschip, dat van binnen uitstekend past bij de architectuuropleiding maar dat slecht is ingepast in zijn neogotische omgeving en tussen de bestaande gebouwen is gepropt.

Opgetogen en met blikken van herkenning, loopt onze groep door de ateliers van de zesjarige opleiding.

Valparaíso en omgeving

Joost de Haan

Instituto de Biología Marina Montemar in Reñaca, Enrique Gebhard, gebouwd : 1941-1945 en 1956-1959

Het instituut ligt prominent in een scherpe bocht van de kustweg op een overgang van hoge rotsen naar de zee. We worden ontvangen en rondgeleid door een wetenschapper die geestdriftig vertelt dat ze voor het eerst tijdens een schoolexcursie in dit gebouw is geweest en dat ze zo enthousiast was, dat ze toen heeft besloten om hier later te gaan werken.

Het gebouw is het belangrijkste werk van Gebhard en wordt gezien als het meest representatieve voorbeeld van moderne architectuur in Chili. Dat de architect een bewonderaar van Le Corbusier was is duidelijk; 'des pilotis', beton en veel hellingbanen.

Deze plek werd gebruikt door de plaatselijke vissers, en door het gebouw op poten te zetten kon dat zo blijven. Het instituut ging een samenwerking aan met de vissers; zij helpen bij het verzamelen van de onderzoeksmonsters en worden als tegenprestatie geholpen bij het ontwikkelen van hun vistechnieken.

Onze groep is diep onder de indruk van dit complex. De diverse functies als bibliotheek, laboratoria, auditorium en kantoren zijn in te onderscheiden onderdelen ondergebracht die gedeeltelijk boven de oceaan zweven. We zwerven lang over het rotsachtige gebied onder, en om de gebouwen, terwijl de meeuwen om ons heen dansen. We slenteren over de hellingbanen en langs de boten en de zeeleeuwen die je bijna kunt aaien. Het gebouw en de natuur hebben hier een bijzondere wisselwerking met elkaar. In 2008 werd de alarmklok geluid tegen de aantasting van het gebouw en werd het complex opgenomen in de 'World Monuments Watch List of 100 Most Endangered Sites'.

Ook Docomomo bemoeide zich ermee. De in gang zijnde bouw van een verdere uitbreiding werd stopgezet en weer afgebroken. In de loop der tijd is het mooie complex zichtbaar aangetast door het volbouwen van een aantal dakterrassen met een nieuwe verdieping (ruimtegebrek), het vervangen en veranderen van de gevelpuien (aantasting door zout) en vele andere gevoelloze aanpassingen, die door een andere architect werden ontworpen. Dat het ook anders kan liet Gebhard zelf zien toen hij, na een aardbeving, de aanvankelijk ronde kolommen verving door de huidige forsere exemplaren. Een aantal AetA-leden besluit ter plekke om zich voor het behoud en herstel van dit bijzondere gebouwencomplex te gaan inzetten.

Valparaíso en omgeving Joost de Haan

Parque Cultural de Valparaíso, HLPS Arquitectos. Landschap: Paulina Couard. Gebouwd : 2009-2011

In Rotterdam hadden we destijds een groepje studenten dat onverwacht de prijsvraag voor het Kruisplein won en doorbrak als Mecanoo. In Valparaíso wonnen 4, net afgestudeerde architecten, de prijsvraag voor het nieuwe culturele park en gaven 125 gevestigde bureaus die ook aan de prijsvraag meededen het nakijken.

Het terrein van 2,5 ha. toort uit boven de stad en de oceaan en werd in de 19e eeuw door de Spanjaarden als fort ingericht. In 1807 startte de bouw van een metersdikke munitieopslagplaats midden op het terrein, die er nu nog steeds staat.

In 1906 werd het gebied een gevangenis met een lang cellenblok met 300 cellen waar 1500 gevangenen werden opgesloten. In de tijd van Pinochet werd er hier flink op los gemarteld en bij het einde van zijn regime werd de beruchte gevangenis dan ook verlaten.

De opgave van de prijsvraag in 2009 was om het hermetisch afgesloten gebied terug te geven aan de stad en het om te toveren tot een open gebied voor ontmoeting, cultuur en integratie. Het winnende ontwerp was even eenvoudig als overtuigend; de architecten concentreerden het grootste deel van het te realiseren programma in één gebouw aan de rand van het terrein. Het oude cellenblok werd opengemaakt en getransformeerd tot tentoonstellingsruimten en kunstenaarsateliers. Hierdoor bleef het grootste deel van het terrein open. Het werd op subtiel wijze ingericht als park en sportplek met prachtige uitzichten aan drie kanten. De vierde kant is naar de bestaande stad gericht en hier is de nieuwbouw verzezen die een niveauverschil van 12 meter overbrugt.

Dit langgerekte gebouw is opgetrokken in ruwe beton en heeft nagenoeg gesloten gevels. Om zo veel mogelijk open ruimte te krijgen zijn de uiteinden op poten geplaatst en ontstaat er een mooie overgang tussen binnen en buiten. Van binnen is het gebouw zoveel mogelijk opengewerkt en voorzien van vides. Het huisvest onder anderen een theatertje, dans- en andere studio's en expositieruimten. Tijdens ons bezoek is hier ook de Architectuurbiënnale van Chili gaande. Door het gebouw dwalend kan je van het parkniveau uitkomen op de 12 meter hoger gelegen straat. En omgekeerd natuurlijk. Het dak is ingericht als openbaar terras. Rondom het gebouw wordt het niveauverschil opgelost door een stelsel van trappen en hellingbanen dat via paden in het park de omringende wegen aan elkaar knoopt. Zo is deze plek van extreem afgesloten en naargeestig veranderd in extreem plezierig en open.

Rondwandeling Valparaiso

Jeroen en Esmeralda Geurst

Rondwandeling Valparaiso

Jeroen en Esmeralda Geurst

Op deze memorabele 11de november (99ste herdenking wapenstilstandsdag WO1 en start carnavalseizoen) maken we een stadswandeling door het kleurrijke Valparaiso. In deze havenstad zette ooit Darwin voet aan land om in de Andes zijn evolutietheorie te ontwikkelen. Tot aan de opening van het Panamakanaal in 1914 was Valparaiso een bloeiende havenstad. De vele stoere havengebouwen in de benedenstad herinneren hieraan. De invloed van andere havensteden zoals Hamburg, New York en Liverpool is evident. We krijgen een rondleiding in het monument van het Chileense modernisme het CNCA gebouw. Dit post- en telegrafiegebouw vertoont alle kenmerken van het Europese modernisme uit het interbellum. Het werd na allerlei strubbelingen uiteindelijk in 1942 opgeleverd. Alle materialen werden ingevoerd uit Duitsland. Het smetteloos witte gebouw met bandvensters en ronde hoeken herbergt een mooie lichte centrale hal met vloer en plafond voorzien van ronde glazen bouwstenen. Vanaf het dak is er een mooi uitzicht over de benedenstad. Deze strekt zich uit over een smalle reep grond langs de theatervormige baai. De bovenstad is bereikbaar via talrijke gammele kabelbaantjes die je naar de toppen van verschillende heuvels brengen met een fantastisch uitzicht over de baai als beloning.

Rondwandeling Valparaiso

Jeroen en Esmeralda Geurst

Rondwandeling Valparaiso

Jeroen en Esmeralda Geurst

In tegenstelling tot de stoere gebouwen beneden zijn het hier koloniale huisjes met gevels van fijn golfplaat in allerlei kleuren, die de boventoon voeren. Gezellige eethuisjes voorzien van talrijke muurschilderingen trekken de toeristen die afkomen op de schilderachtige kwaliteit van de stad. Elke zichzelf respecterende grafitikunstenaar moet hier zijn sporen hebben achtergelaten. De stad koestert dit als een nieuw beeldmerk tot genoegdoening van de vele straatthonden die in de straten liggen te slapen en alles wel best lijken te vinden. Dan rijdt er ineens een prachtige oude trolleybus voorbij, in kleur en vormgeving een kopie van de oude Haagse trams in fletse ADO-kleuren. Gelukkig is dit openbaar vervoer nog niet ten prooi gevallen aan de schilderdrift van muurschilders of reclamemakers. Op een van de heuveltoppen ligt een prachtig art nouveau huis waarin het museum voor schone kunsten is ondergebracht. Het is altijd weer bijzonder om kunst in een huiselijke omgeving te zien uit de tijd van de kunst zelf in plaats van in verantwoorde museale omgeving. We lunchen op een terras met weer een prachtig uitzicht. Het ligt bij een met veel cortenstaal verbouwde ruïne van het consulaat van Denemarken. In de middag worden we vrij gelaten en bezoeken we het huis Sebasitiana van de dichter Pablo Neruda. Neruda kocht dit huis met vrienden in 1959. Het is in feite een stapeling van kamers die verbonden zijn via een trappenparcours. De krappe afmetingen en de volgestouwde kamers roepen bij enkele groepsleden wrevel op, maar het is dan ook in alle opzichten een onmodern huis. Neruda woonde op de bovenste verdiepingen met de woonkamer, slaapkamer en werkkamer boven elkaar als in een toren.

Vanuit elke kamer is er een fantastisch uitzicht op de stad en de zee. De kamers hangen vol met herinneringen aan de zee en talrijke landkaarten. In de woonkamer is er een ingebouwde rose bar en een ronde open haard opgenomen in een gebogen knalblauwe wand. We eindigen de dag met een pisco sour op een terras op een heuveltop aan de zuidkant van de stad. Een wolk hangt boven de baai en zal weldra de schilderachtige stad in mist hullen.

Presidentsverkiezingen in Chili

Ton van Namen (foto's Ruud Wilmink)

Presidentsverkiezingen in Chili

Ton van Namen (foto's Ruud Wilmink)

Op zondag 19 november 2017 heeft de organisatie voor de tweede groep een “mystery program” samengesteld. De reden is er zijn op deze dag presidentsverkiezingen in Chili – de 1e ronde – en op deze dag zijn, om veiligheidsredenen, veel gebouwen – waaronder restaurants – gesloten en is de verkoop van alcohol verboden.

Persbericht
De conservatieve ondernemer en ex-president Sebastián Piñera is bij de eerste ronde van de presidentsverkiezingen in Chili als winnaar uit de bus gekomen. De stembusgang was wel nog niet doorslaggevend, waardoor Piñera het in een tweede ronde moet opnemen tegen de socialistische kandidaat en voormalige journalist Alejandro Guillier. Aangezien niemand een absolute meerderheid heeft, volgt op 17 december een tweede stemronde tussen Piñera en Guillier.
Bron: Persbureau Belga, 20 november 2017

Voor vertrek bezoekt een hele kleine delegatie van de groep (Harrie van H, Jeroen G. en Ton van N.) nog een “metselwerkproject” van Studio Mapa (Christían Larraín en Matías Madsen) uit 2015. Zij transformeerden het gebouw uit de jaren veertig tot een klein appartementencomplex, met een gevel van schuin gestapelde baksteen.

Lopend door een nagenoeg verlaten Santiago constateren wij dat inderdaad veel gebouwen dicht zijn en de straten verlaten ogen. Hier en daar is een stemlokaal geopend.

In een busje verlaten wij Santiago en vertrekken noordwaarts via de Panamericana Norte (Highway 5) met rechts de Andes en links het gebergte dat de centrale vallei scheidt van de kust. Ondanks de omvang van Santiago zijn wij op deze dag snel op het platteland met landerijen. Bij Polpaico verlaten wij de 5 en beginnen ons klim- en daaltocht naar Las Palmas. Las Palmas ligt in het kustgebergte de Cordillera da Costa, in de provincie Valparaíso. Wij rijden voorbij onze (lunch)bestemming want er moet eerst gewandeld worden. Na een kort bezoek aan een kapel zet het gezelschap zich in beweging. Manuel is zo verstandig geweest een route bergafwaarts te kiezen, zodat nagenoeg de hele groep mee kan komen. Het busje (de bezemwagen) volgt op gepaste afstand. En dan is het zo ver. Wij komen aan bij het woonhuis van de familie van Manuel. Zijn moeder, Maria Teresa Otaegui, en zijn zuster Catalina Toledo Otaegui hebben een fantastische lunch gemaakt. De groep zet zich in de tuin en laaft zich aan de vele dranken. Vervolgens wordt de uitgebreide lunch, in vele gangen, genoten. Aan het einde van de middag worden moeder en dochter bedankt en wordt de terugreis – voor velen in dommelen- de toestand – aanvaard.

En wat is een uitgebreide excursie zonder slotdiner. Het hotel dat de “oktober groep” in Santiago heeft gehuisvest heeft voldoende ruimte in het restaurant om de “november groep” te ontvangen. Voor de laatste keer neemt de groep de metro – iedereen weet nu exact hoe het systeem werkt en de telefoons zijn goed opgeborgen. Midden in de eetzaal is een lange tafel gedekt voor 26 personen. Een aantal reisgenoten helpt de bediening, zodat bestellen en het uitserveren redelijk voorspoedig verloopt. Tijdens het diner worden de gidsen en reisleiding bedankt; cadeaus worden overhandigd. Een mooi einde aan een bijzondere reis.

Persbericht
Miljardair en ex-president Sebastian Piñera wordt wederom het nieuwe staatshoofd van Chili. Hij won de presidentsverkiezingen zondag van de centrumlinkse politicus Alejandro Guillier, met ruim 54 procent van de stemmen, meldt de kiesraad.
Bron: De Volkskrant, 18 december 2017

Dit is het reisverslag van twee excursies naar Chili in oktober en november 2017. De deelnemers bij de reizen hebben in tekst en beeld bijgedragen aan dit verslag.

Layout en productie: Robin van Namen
Omslagfoto's: Ton van Namen

